

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ЙОСИПЕНКО Вікторія Ігорівна

**Оподаткування доходів фізичних осіб: українські
реалії та зарубіжний досвід / Personal Income
Taxation: Ukrainian Realities and Foreign
Experience**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма - Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ФФАзм-21
В. І. Йосипенко

Науковий керівник:
д.е.н., професор Ф. П. Ткачик

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ А. І. Крисоватий

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-інституційні основи оподаткування доходів	
фізичних осіб в Україні та зарубіжних країнах.....	8
1.1. Теоретичні та інституційно-правові засади оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.....	8
1.2. Характерні риси та організаційно-методичні аспекти оподаткування доходів населення в зарубіжних країнах.....	14
Розділ 2. Моніторинг фіскальної ефективності податку на доходи	
фізичних осіб.....	23
2.1. Аналіз динаміки та частки податку на доходи фізичних осіб у архітектурі фінансових ресурсів України.....	23
2.2. Компаративний моніторинг ефективності оподаткування доходів громадян в зарубіжних країнах.....	31
Розділ 3. Шляхи модернізації системи оподаткування доходів	
фізичних осіб в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду та сучасних викликів.....	39
3.1. Діагностика кращих світових практик оподаткування доходів фізичних осіб в контексті цифровізації.....	39
3.2. Напрями реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні в умовах ризиків воєнного та повоєнного періоду.....	46
Висновки.....	54
Список використаних джерел.....	57

Вступ

Актуальність теми. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним із ключових інструментів формування дохідної бази бюджету в Україні, займаючи провідне місце серед прямих податків за фіскальною значущістю. В сучасних умовах трансформації економіки актуальність дослідження оподаткування доходів громадян зумовлена необхідністю забезпечення стабільних бюджетних надходжень і соціальної справедливості, особливо в період воєнного стану та повоєнного відновлення. Воєнні виклики посилюють вимоги до податкової системи: з одного боку, податкова політика має забезпечити фінансові потреби держави в умовах кризи, з іншого – підтримувати суб'єктів бізнесу та громадян, запобігаючи надмірному податковому навантаженню. В цих умовах модернізація адміністрування ПДФО, боротьба з тіньовими доходами, діджиталізація податкових процедур та адаптація найкращого зарубіжного досвіду набувають особливого значення.

Актуальність проблематики оподаткування доходів фізичних осіб підсилюється також потребою у підвищенні соціальної справедливості та зменшенні нерівності доходів. Податкова система має стати ефективним інструментом перерозподілу доходів і захисту вразливих верств населення. Водночас, інтеграція України в європейський простір передбачає наближення податкової політики до стандартів ЄС, де значна увага приділяється прогресивності оподаткування та прозорості адміністрування з урахуванням цифрових технологій.

Питання оподаткування доходів фізичних осіб ґрунтовно вивчалися такими вченими та фахівцями, як О. Десятнюк, М. Козоріз, А. Крисоватий, О. Кириленко, О. Тулай, Т. Єфименко, О. Ліснічук, Н. Якимчук, А. Захарова, Ю. Іванов, Л. Сідельникова, В. Остапчук, В. Мельник, О. Божанова, В. Горин, В. Валігура, а також іншими науковцями. Однак, незважаючи на вагомий внесок, недостатня кількість досліджень, які спрямовані на розробку шляхів вдосконалення чинної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні,

уповільнює процес запровадження ефективного податкового механізму для її реформування, що обумовлює необхідність проведення додаткових наукових розвідок.

Водночас, дослідження у сфері оподаткування доходів фізичних осіб традиційно зосереджувалися на вивченні моделей, характерних для держав із розвиненою економікою, зокрема Сполучених Штатів Америки, Канади та країн Європейського Союзу. Завдяки високому рівню економічної стабільності та розвиненій інституційній інфраструктурі саме ці країни довгий час виступали основними орієнтирами для теоретичного та прикладного аналізу. Водночас сучасні глобальні економічні тенденції та особливості трансформаційних процесів у країнах із ринковими економіками, що перебувають на етапі становлення, зумовлюють потребу у перегляді дослідницьких акцентів і спрямуванні наукової уваги на їхній досвід. Унікальні виклики, з якими стикаються такі держави, а також специфічні підходи до формування їхніх податкових систем можуть містити важливі аналітичні орієнтири для вдосконалення механізмів оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, сприяючи підвищенню ефективності фіскальної політики та зміцненню соціально-економічного розвитку країни.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретико-інституційних та інформаційно-правових засад, що лежать в основі системи оподаткування доходів фізичних осіб, а також обґрунтування напрямів її реформування з урахуванням зарубіжного досвіду, цифровізації, воєнних реалій.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити теоретичні засади та інституційно-правову базу функціонування податку на доходи фізичних осіб в Україні, визначити його фіскальну та регулюючу роль;
- дослідити характерні особливості та організаційно-методичні підходи до оподаткування доходів населення у зарубіжних країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку;

- проаналізувати динаміку, структуру та частку надходжень податку на доходи фізичних осіб у формуванні фінансових ресурсів держави і територіальних громад в контексті соціально-економічних змін;
- проаналізувати ефективність оподаткування доходів громадян у зарубіжних країнах, враховуючи ключові економічні, соціальні та інституційні показники;
- здійснити моніторинг кращих світових практик оподаткування доходів фізичних осіб з урахуванням процесів цифрової трансформації податкових адміністрацій;
- обґрунтувати стратегічні напрями реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні в умовах воєнного стану та в контексті перспектив післявоєнного відновлення.

Об’єкт дослідження – система оподаткування доходів фізичних осіб у архітектоніці публічних фінансів.

Предмет дослідження – фінансово-економічні процеси та суспільні відносини, що виникають в процесі оподаткування доходів фізичних осіб.

Методи дослідження. У роботі використано діалектичний підхід і системний аналіз для розкриття сутності ПДФО та його ролі. Застосовано економіко-статистичний аналіз (для оцінки динаміки та структури надходжень ПДФО), методи порівняльного аналізу (для зіставлення української практики з зарубіжними моделями оподаткування доходів), групування та узагальнення (для виявлення тенденцій і закономірностей). Для обґрунтування пропозицій з реформування використовувалися метод аналізу нормативно-правової бази, експертні оцінки (стосовно впливу війни на податкову систему) та прогнозування сценаріїв розвитку.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи слугували нормативно-правові документи, що регулюють процедури оподаткування доходів фізичних осіб в Україні (Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, закони Верховної Ради України, постанови Кабінету міністрів України, накази Міністерства фінансів України та Державної податкової служби України) та

зарубіжних країнах (зокрема, податкові кодекси США, Канади, Португалії, законодавчі акти про прибутковий податок Японії, Німеччини тощо); а також фахові наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених з питань теоретичних і прагматичних особливостей адміністрування податку на доходи фізичних осіб, монографічні видання, матеріали наукових конференцій, ресурси у мережі Internet тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні висновки та рекомендації, сформовані під час дослідження можуть бути використані податковими інституціями з метою розробки стратегій реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб, мінімізації ризиків ухилення від сплати податків, адаптації міжнародного досвіду до вітчизняних умов, а також для підвищення рівня стабільності та прогнозованості надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження були апробовані на науково-практичних заходах:

1. Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків: збірн. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 27 трав. 2025 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2025.

2. XI Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія: зб. наук. праць (Тернопіль, 12 листоп. 2025 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2025.

Обсяг роботи становить 61 сторінку, робота містить 7 таблиць, 4 рисунки. Список використаних літературних та інформаційних джерел налічує 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

1.1. Теоретичні та інституційно-правові засади оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) належить до прямих загальнодержавних податків і справляється з доходів громадян, виступаючи важливим інструментом фіскальної політики та регулювання доходів населення. Економічна сутність ПДФО проявляється через механізми вилучення державою частини доходів фізичних осіб з метою формування бюджетних ресурсів та перерозподілу доходів в суспільстві на засадах платоспроможності платників податків. Через ПДФО реалізуються дві основні функції: фіскальна (забезпечення надходжень до бюджету) та соціально-регулююча (вирівнювання доходів, стимулювання чи стримування певних видів діяльності, підтримка соціально вразливих груп через механізми пільг тощо).

Важливо зазначити, що особливістю цього податку є його досить швидка реакція на зміни, що відбуваються в економіці, особливо це стосується кризових явищ та періодів. У випадку зниження або відсутності доходів у фізичних осіб обсяг бюджетних надходжень від ПДФО суттєво скорочується.

Серед основних характеристик податку на доходи фізичних осіб можна виділити наступні:

- «розмір податку залежить від рівня платоспроможності платника;
- можливості застосування прогресивної шкали ставок, наявність неоподаткованого мінімуму та податкових пільг сприяють соціальній рівності усіх платників податків;
- доходи з різних джерел оподатковуються за різними ставками;
- сплата ПДФО є одним із джерел забезпечення суспільними благами, які держава надає громадянам.

Фіскальний потенціал ПДФО характеризується регулярністю надходжень до бюджетів, гнучкістю та не викликає спотворення цін, також даний податок відповідає визначеності оподаткування, тобто всі платники знаючи свій дохід можуть обчислити величину податку, а в більшості випадків кампанія декларування доходів громадян забезпечується активним супроводом консультаційного характеру з боку податкових органів (в Україні) та податкових служб у взаємодії з податковими консультантами (у країнах ЄС)» [18, с. 45].

В Україні оподаткування доходів фізичних осіб регламентується в більшій мірі нормами Податкового кодексу України (ПКУ), зокрема розділом IV. Базова ставка податку у 2025 році встановлена на рівні 18% від бази оподаткування (за замовчуванням вона застосовується до більшості видів оподатковуваних доходів – заробітна плата, винагороди за цивільно-правовими договорами, інші виплати). Окрім того, запроваджено військовий збір у розмірі 5% з доходів, що входять до загального оподаткованого доходу платника податків. Ставки для окремих пасивних доходів можуть диференціюватися в окремих задекларованих випадках, зокрема дивіденди від нерезидентів оподатковуються за ставкою 9%, доходи від продажу певного майна чи спадщини – 5% тощо [34]. Податковий кодекс визначає також перелік доходів, що не підлягають оподаткуванню (наприклад, певні соціальні виплати), та надає право на податкову соціальну пільгу для низькооплачуваних (малозабезпечених) працівників (у розмірі 50% прожиткового мінімуму), хоча фактично цей механізм має обмежений вплив через низький поріг застосування.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, ПДФО належить до доходів загального фонду як державного, так і місцевих бюджетів. За чинним розподілом, частина ПДФО зараховується до бюджетів територіальних громад. Зокрема, у 2025 році 60% ПДФО сплаченого на відповідній території надходить до бюджету громади (міста, селища тощо). Решта спрямовується до державного бюджету (та обласних бюджетів у випадках, передбачених законом). Такий розподіл робить ПДФО основним бюджетоутворюючим джерелом місцевих бюджетів України оскільки його питома вага у доходах загального фонду

бюджетів територіальних громад в останні роки перевищувала 60% [3], що свідчить про значну фінансову залежність громад від цього податку. Водночас, це підвищує зацікавленість місцевої влади у розширенні бази оподаткування (зокрема, детінізації зарплат) та ефективному адмініструванні ПДФО на своїй території в межах регламентованих повноважень.

У своїй роботі «Податкова система» Сідельникова Л.П. та Костіна Н.М. обґрунтовують, що «необхідність змін у підходах до ПДФО зумовлена наступними чинниками:

1. Фіскальне значення, оскільки частка податку на доходи фізичних осіб у структурі доходів бюджету України постійно зростає;
2. Система оподаткування доходів фізичних осіб має ряд недоліків, таких як жорсткі обмеження щодо видатків, можливість законного ухилення від податку, недостатня ефективність у регулюванні доходів громадян;
3. ПДФО сприяє регулюванню грошових доходів населення та стимулює залучення робочої сили» [38].

22 жовтня 2025 року Верховна Рада України схвалила у першому читанні проєкт Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік», реєстраційний № 14000, яким доручила Уряду України врахувати в проєкті 64% ПДФО у складі доходів місцевих бюджетів [27].

Важливо зазначити, що ПДФО в Україні сплачується переважно за місцем нарахування доходу шляхом утримання податковим агентом. Найтипівішим є механізм, коли роботодавець нараховує заробітну плату працівнику та одночасно утримує з неї суму податку (18% ПДФО і 5% військового збору) та перераховує ці кошти до бюджету. Таким чином, для переважної більшості найманих працівників ПДФО сплачується автоматично при виплаті зарплати, що спрощує адміністрування та забезпечує стабільність надходжень. Інші види доходів (від підприємницької діяльності фізичних осіб, іноземні доходи, спадщина, продаж майна тощо) підлягають декларуванню платником у річній податковій декларації про майновий стан і доходи, з подальшою сплатою сум податку самостійно. Деклараційна кампанія триває щороку, зазвичай до 1 травня

звітнього року, й адмініструється Державною податковою службою України, а сама декларація може бути подана за допомогою роз'яснень з порталу НАЗК України [32]. Варто відзначити, що розвиток електронних сервісів спростило виконання цього обов'язку – платники можуть подати декларацію онлайн через Електронний кабінет платника.

Контроль за правильністю нарахування та сплати ПДФО здійснюється органами ДПС України та її територіальними підрозділами. Значна частина роботи автоматизована, діють системи звітності податкових агентів (форма №1-ДФ, з 2021 – додаток 4ДФ у складі єдиної звітності), реєстри фізичних осіб – платників податків тощо. Податкові органи мають право проводити камеральні та документальні перевірки щодо повноти сплати ПДФО, особливо в частині правильності утримання роботодавцями та декларування самозайнятими особами. Слід зазначити, що в умовах діджиталізації держава намагається мінімізувати контакт платників з посадовими особами, запроваджуючи електронні сервіси.

В Україні діє пропорційна (так звана «плоска») шкала оподаткування доходів фізичних осіб – єдина ставка 18% для всіх рівнів доходу. Така система була запроваджена з 2004 року, спочатку ставка становила 13%, з підвищенням до 15%, у 2012 році діяло дві ставки: 15% та 17 % (у разі перевищення десятикратного розміру мінімальної зарплати), у 2015 році – дві ставки (15% та 20%), однак з 2016 року й до нині діє ставка 18%. Пропорційна шкала спрощує адміністрування та зменшує стимули до ухилення, але водночас ставить під сумнів принцип соціальної справедливості оподаткування, оскільки платники з високими і низькими доходами сплачують відносно однакову частку. Для пом'якшення цього запроваджено невелику податкову пільгу для низьких зарплат (податкова соціальна пільга) та диференціацію ставок по окремих видах доходів (дивіденди, продаж майна). Загалом українська система ПДФО є менш прогресивною порівняно з більшістю розвинутих країн, де застосовуються різні види зростаючих ставок. З точки зору навантаження на фонд оплати праці, до 18% ПДФО доєднується 1,5% (5%) військового збору та 22% єдиного

соціального внеску (ЄСВ), який сплачується роботодавцем з фонду зарплати [7]. Таким чином, сумарні обов'язкові відрахування із зарплати в Україні становлять близько 45%, що є доволі високим показником і створює ризики «тінізації» частини виплат. У 2015 році в рамках податкової реформи ставку ЄСВ було суттєво знижено (з понад 36% до 22%) для детінізації заробітних плат, однак універсальний пропорційний характер ПДФО залишився незмінним.

Актуальність питання в Україні обумовлена насамперед структурою зайнятості, високим рівнем тінізації доходів, а також зростанням доходів найбільш забезпечених верств населення, які не несуть вищого податкового навантаження. Як зазначається у Національній стратегії доходів до 2030 року [30], держава планує поступово повернутись до диференційованих ставок ПДФО, у тому числі за допомогою механізмів декларування доходів та електронного адміністрування. Передбачається, що впровадження прогресивної шкали для високих доходів дозволить зміцнити дохідну частину бюджету, не зачіпаючи інтереси соціально вразливих груп населення.

Підхід до прогресивного оподаткування має широкую підтримку і серед економістів. Так, у матеріалі агентства Укрінформ підкреслюється, що пропорційна ставка ПДФО в Україні історично вигідна найбільш заможним групам, і часто використовується для легального зниження податкових зобов'язань через розподіл доходів між членами сім'ї, оформлення на ФОПів чи інші оптимізаційні схеми. Згідно з оцінками, 10% українців з найвищими доходами формують близько третини всіх персональних доходів, проте фактично сплачують податки за тією ж ставкою, що й громадяни з мінімальними заробітками. Це суперечить принципам податкової справедливості та порушує баланс між доходами бюджету та витратами на соціальні гарантії [35].

Акцентуємо увагу на тому, що наразі обговорюється декілька сценаріїв, зокрема запровадження двох ставок – базової (наприклад, 18%) для доходів до певного порогу (еквівалентно середній зарплаті) та підвищеної (наприклад, 25–30%) – для частини доходу, що перевищує цей рівень. Така практика широко застосовується в країнах ЄС і відповідає рекомендаціям Міжнародного

валютного фонду, який неодноразово звертав увагу України на потенціал зростання надходжень через краще оподаткування високих доходів.

Неоподатковувана частина доходу громадян, або соціальна податкова пільга, є важливим інструментом реалізації принципу податкової справедливості. Її економічна логіка полягає у звільненні мінімального доходу, необхідного для забезпечення базових життєвих потреб, від оподаткування. В Україні така преференція фактично реалізується через механізм податкової соціальної пільги. Проте вона поширюється лише на виключний перелік категорій громадян, чий дохід не перевищує ліміти, прив'язані до прожиткового мінімуму на місяць. Запровадження повноцінного неоподаткованого мінімуму на рівні прожиткового мінімуму теоретично могло б посилити соціальний захист, однак потребуватиме значних фіскальних ресурсів у тактичному періоді, однак з стратегічної точки зору така ініціатива є пріоритетною, що підтверджується зарубіжним досвідом [43, с. 107].

Прогресивне оподаткування розглядається і як один із механізмів повоєнного відновлення, зокрема через створення фонду відбудови інфраструктури. У цьому контексті підвищення ставок для найзаможніших категорій платників не лише забезпечить додаткові доходи, але й матиме важливий сигнал для суспільства про солідарну участь у фінансуванні стратегічних потреб держави. З огляду на поточну макроекономічну ситуацію та потребу у соціальній стабільності, запровадження прогресивної шкали ПДФО в Україні може стати важливим етапом формування соціально відповідальної податкової системи.

Отже, організаційно-правовий механізм оподаткування доходів фізичних осіб в Україні характеризується поєднанням простої структури ставок, централізованого нормативного регулювання та децентралізованого розподілу надходжень (значна частина спрямовується до місцевих бюджетів). В сучасних умовах перед системою ПДФО стоять виклики вдосконалення адміністрування (через ІТ-технології), розширення бази оподаткування (детінізація доходів від

найму, самозайнятості і цифрової економіки) та підвищення прогресивності в оподаткуванні.

1.2. Характерні риси та організаційно-методичні аспекти оподаткування доходів населення в зарубіжних країнах

Світовий досвід оподаткування доходів фізичних осіб демонструє різноманітність підходів, зумовлених історичними, соціально-економічними та політичними особливостями різних держав. Попри це, можна виокремити такі закономірності: більшість розвинених країн використовують прогресивну шкалу ставок податку залежно від рівня доходу; податкові системи передбачають значні неоподатковувані мінімуми або знижки, що звільняють від прибуткового податку базовий прожитковий рівень доходу фізичних осіб; окремі види доходів (капітальні доходи, дивіденди, спадщина тощо) можуть оподатковуватися за особливими ставками; крім того, практикується оподаткування на рівні субнаціональних утворень (штатів, земель, муніципалітетів) у додаток до центрально-встановленого ПДФО. На нашу думку, доцільно розглянути характерні риси і методичні аспекти оподаткування доходів фізичних осіб у деяких країнах світу з урахуванням специфіки застосування різних ставок податку.

1. Країни з прогресивною системою оподаткування. Практично всі країни Західної Європи, Північної Америки, Японія та багато інших мають прогресивну систему в адмініструванні прибуткового податку, де ставка зростає з підвищенням рівня доходу. Такий контекст відповідає принципу платоспроможності та сприяє більш рівномірному розподілу податкового навантаження. Наприклад, у Німеччині діє прогресивна шкала оподаткування: річний дохід до 11,6 тис. євро не оподатковується (податковий мінімум), подальше зростання доходу оподатковується за ставками від 14% і вище, а максимальна ставка становить 45% (для дуже високих доходів). Особливістю

німецької системи є також наявність податкових класів – для різних сімейних та соціальних статусів платників (самотні, одружені, з двома працюючими чи одним тощо) діють різні правила утримання податку з зарплати протягом року, що дозволяє більш точно врахувати сімейні обставини при оподаткуванні. Окрім того, до суми нарахованого прибуткового податку в Німеччині додається спеціальний «податок солідарності» у розмірі 5,5% (від суми податку), що був запроваджений на початку 1990-х для фінансування витрат на об'єднання Німеччини і досі частково зберігається. Також в окремих федеральних землях справляється церковний податок (8–9% від суми ПДФО), але він сплачується лише тими платниками, які належать до церков і добровільно погоджуються на таке відрахування. У сумі максимальне податкове навантаження на високі особисті доходи у Німеччині становить близько 47,5% (45% ПДФО + солідарний збір) або більше при врахуванні церковного податку [42].

Аналогічно, у більшості країн Західної Європи верхні граничні ставки ПДФО знаходяться в межах 40–50%. Так, у Великій Британії передбачено три основні ставки: базова 20%, підвищена 40% та додаткова 45% для річних доходів понад 150 тис. фунтів стерлінгів (у Шотландії – дещо інша градація). Неоподатковуваний мінімум (personal allowance) у Британії становить 12 570 Фунтів стерлінгів на рік (станом на 2023 рік), що забезпечує звільнення від податку осіб з дуже низькими доходами. У Франції та Італії максимальні ставки також близькі до 45–48%. У Японії національна шкала податку передбачає ставки від 5% до 45%, до яких додається додатковий збір 2,1% (на відновлення після стихійних лих), а також місцевий прибутковий податок за фіксованою ставкою 10%. Таким чином, ефективна гранична ставка в Японії може досягати 55% [48]. Важливо зазначити, що високі номінальні ставки застосовуються лише до дуже забезпечених верств населення, при цьому існує система податкових вирахувань (на дітей, на утриманців, на медичні витрати тощо), яка зменшує оподатковуваний дохід і відповідно суму податку.

2. Країни з подвійним (комбінованим) підходом оподаткуванню доходів. У деяких країнах (США, Канада, Швейцарія, Австралія та ін.) значну роль відіграє

не лише федеральний (центральный) прибутковий податок, а й податок штатів/провінцій чи місцевих органів. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки система оподаткування доходів є багаторівневою: федеральний прибутковий податок має прогресивні ставки від 10% до 37%, які застосовуються до відповідних діапазонів річного доходу (у 2023 р. – 7 федеральних податкових «брекетів»), максимальна ставка 37% для доходів понад 578 тис. дол США для однієї особи). При цьому кожен штат (і деякі міста) встановлюють власний прибутковий податок у більшості штатів прогресивний (ставки коливаються від 1–3% у низьких діапазонах до 10–13% у максимальних; наприклад, у Каліфорнії максимальна ставка штату 13,3%, у Нью-Йорку – близько 10%), а у 9 штатах – відсутній штатний ПДФО або він адмініструється лише з окремих видів доходу. У результаті, загальне податкове навантаження на високі доходи в деяких юрисдикціях США може перевищувати 45–50% (37% федеральний + місцевий) [47]. Водночас, США мають одну з наймасовіших систем податкових відрахувань: функціонує стандартний поріг (standard deduction), що фактично є неоподатковуваним мінімумом (у 2023 році він становив 13 850 дол США для одиноких платників податку та 27 700 дол США для домогосподарств. Також передбачені численні податкові кредити (tax credits) – знижки з суми податку, наприклад, податковий кредит на дітей, освітні кредити, кредити для малозабезпечених (EITC). Усе це робить систему доволі складною методично, але дозволяє більш гнучко врахувати життєві обставини платників та реалізувати соціальну функцію.

У Канаді – схожа модель оподаткування фізичних осіб, в країні існує федеральний прибутковий податок (прогресивний, з максимальною ставкою 33% для доходів понад 235 тис. канадських доларів) та провінційні податки, ставки яких різняться (від 13% у менш розвинених провінціях до 25% у високорозвинених регіонах). Сумарне податкове навантаження сягає 50-53% залежно від провінції. При цьому діє неоподатковуваний мінімум (Basic Personal Amount, у 2023 р. 15 000 канадських доларів) і система податкових кредитів.

3. Країни з плоскою шкалою та особливі випадки. На противагу описаним моделям, низка країн у Центральній та Східній Європі у 2000-х роках запровадили плоскі ставки прибуткового податку, прагнучи спростити систему та покращити інвестиційний клімат. До таких належать, зокрема, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Болгарія, Румунія, а також деякі пострадянські держави. Україна фактично також належить до цієї групи з її єдиною ставкою 18%. У більшості цих країн плоска модель доповнюється неоподатковуваним мінімумом чи іншими механізмами для захисту низьких доходів. Наприклад, у Литві до 2019 року діяла плоска ставка 15%, але був значний неоподатковуваний мінімум, а згодом запроваджено часткову прогресію (ставки 20% і 32%). Польща до 2022 року мала дві ставки (18% і 32%), а з 2022 року – 12% і 32%, із підвищенням неоподаткованого мінімуму до 30 тис. польських злотих. Загалом, трендом останніх років у Європі є зростання елементів прогресивності: навіть країни, що раніше мали плоский ПДФО, вводять градацію ставок або значно збільшують податкові відрахування, щоб знизити навантаження для малозабезпечених [36].

Варто звернути увагу на співвідношення ПДФО та соціальних внесків у зарубіжному практицизмі. У низці держав світу основне фіскальне навантаження щодо доходів фізичних осіб може припадати не на власне прибутковий податок, а на обов'язкові страхові внески. Наприклад, у Німеччині із заробітної плати окрім прибуткового податку (до 45%) утримуються внески до пенсійного, медичного, страхування від безробіття, зокрема, в загальному близько 20% від заробітної плати працівник платить сам і аналогічно сплачує роботодавець. У Франції та Італії соціальні збори також доволі суттєві. У США, навпаки, ставки соціального страхування фіксовані (6,2% 1,45% Medicare – лікарняне страхування) і застосовуються лише до певного рівня доходу, тому в структурі податкових надходжень переважають прибуткові податки. Таким чином, при порівнянні міжнародних систем потрібно враховувати комплексне навантаження на дохід. Відзначимо, що 1,45% «ставка податку з працівників для Medicare становить 1,45% — і ставка податку з роботодавця також становить 1,45%. Отже, загальна податкова ставка Medicare становить 2,9%. З вашої зарплати

утримується лише частина податків Medicare, яка припадає на працівників. Немає обмежень на основі заробітної плати для податку Medicare» [5].

Зарубіжна практика широко використовує механізми звільнення або зниження податку для стимулювання певної поведінки платників. Відзначимо, що у США та Канаді існують податкові заохочення для заощаджень на пенсію (внески до пенсійних фондів виключаються з оподаткованого доходу), для оплати освітніх послуг чи іпотечного кредитування (відсотки за іпотечним кредитом можуть відніматися з доходу в США). У країнах ЄС популярні податкові кредити для сімей з дітьми. Досвід Португалії цікавий тим, що країна намагається залучити іноземних фахівців та інвесторів через режим Non-Habitual Resident (NHR) – новим резидентам на 10 років встановлюється фіксована ставка 20% на трудові доходи і 0% на певні види іноземних доходів. Це зробило Португалію привабливою для висококваліфікованих мігрантів і пенсіонерів. Водночас, внутрішня система ПДФО в Португалії є прогресивною з сімома ступенями: від 14,5% для найнижчих доходів до 48% для найвищих. Португалія також відома лояльним ставленням до оподаткування криптовалют, оскільки доходи від операцій з криптоактивами не оподатковувалися, що привертало криптоінвесторів, хоча з 2023 року країна почала вводити правила оподаткування криптовалютних прибутків [47].

Системи оподаткування доходів фізичних осіб у різних країнах світу суттєво відрізняються за рівнем ставок, структурою податкових пільг, методами адміністрування та фіскальним навантаженням. Важливим елементом при проведенні компаративного аналізу є максимальна ставка податку, що часто використовується як індикатор податкового тиску в країні. Водночас для комплексного розуміння ефективності оподаткування слід враховувати не лише номінальні ставки, а й діапазон прогресії, порогові рівні доходів, обсяг неоподаткованого мінімуму, а також наявність супутніх зборів та соціальних внесків. У цьому контексті порівняння української моделі із міжнародною практикою дозволяє ідентифікувати можливості для вдосконалення системи оподаткування доходів громадян. Зокрема, розвинені країни використовують

складну багаторівневу шкалу та інтегрують соціальні механізми перерозподілу доходів. Для більшої наочності нижче подано порівняльну таблицю, яка містить дані про максимальні ставки ПДФО в окремих країнах без урахування місцевих податків (табл. 1.1) [47, 48].

Таблиця 1.1

Максимальні ставки оподаткування доходів фізичних осіб у деяких країнах світу

№	Країна	Максимальна ставка ПДФО, %	Коментар щодо системи
1	Україна	18	Плоска шкала (18%); +1,5% військовий збір; соціальна пільга для низьких доходів.
2	Португалія	48	Прогресивна (7 рівнів від 14,5% до 48%); спецрежим NHR для нових резидентів.
3	Нідерланди	49,5	Прогресивна (3 рівні: 9.5%, 37%, 49.5%); високі соціальні внески.
4	Ірландія	48	Прогресивна (дві ставки 20% і 40%, соціальний збір 8%, що в комплексі 48%).
5	Німеччина	45	Прогресивна: солідарний збір 5,5%, церковний збір 8-9% (для членів церков).
6	Туреччина	40,8	Прогресивна (до 40%); додаткові внески на соціальне страхування.
7	Норвегія	39,5	Прогресивна багатоступенева в комплексі з муніципальним податком 39-40%.
8	Польща	32	Прогресивна (12% і 32%); неоподатковуваний мінімум 30 тис. злотих.
9	Литва	32	Прогресивна (20% і 32%); значний неоподатковуваний мінімум залежно від зарплати.
10	США	37	Прогресивна (10–37%), податок штатів (до 13%).
11	Канада	33	Прогресивна (15–33%), податок провінцій (до 24%).
12	Велика Британія	45	Прогресивна (20%, 40%, 45%), неоподатковуваний мінімум 12,5 тис. фунтів стерлінгів.
13	Японія	45	Прогресивна (5–45%), додатковий збір 2,1%, місцевий 10% (сумарно 55%).

Як видно з табл. 1.1, ставки в розвинених країнах суттєво перевищують українські підходи, зокрема 18%. Проте безпосереднє порівняння повинно враховувати, що в більшості цих країн значна частка населення фактично сплачує податок за нижчими ефективними ставками завдяки великим неоподатковуваним мінімумам і відрахуванням. В Україні наразі існує відносно

низький рівень ставки, але застосовується вона, практично, до всіх оподатковуваних доходів, безпосередньо з майже «першої гривні» (НМДГ становить 17 грн). Це робить податкове навантаження на низькі доходи порівняно вищим, ніж у деяких країнах з прогресивною шкалою.

На рис. 1.1 графічно представлено відмінності в максимальних ставках ПДФО між Україною та певними зарубіжними країнами.

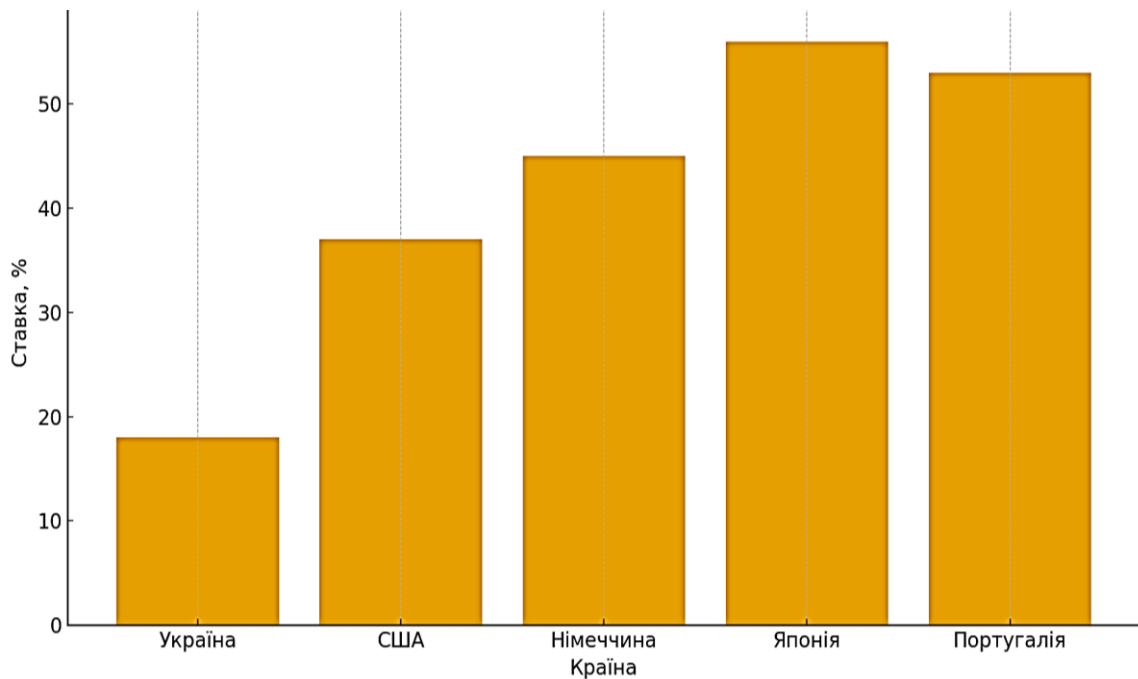

Рис. 1.1. Порівняння верхніх ставок податку на доходи фізичних осіб у різних країнах [34, 47]

Окрім застосування диференційованих ставок, важливу роль у забезпеченні ефективності оподаткування доходів відіграють організаційно-методичні аспекти, зокрема процеси декларування та сплати податку. У провідних країнах світу спостерігається перехід до високотехнологічних моделей адміністрування, які ґрунтуються на використанні даних з офіційних джерел, автоматизованому обміні інформацією та мінімізації участі платника у технічних процедурах. Так, в Естонії, Данії, Новій Зеландії впроваджено практику попередньо заповнених податкових декларацій, які формуються податковими органами на підставі даних з реєстрів роботодавців, банківських установ та соціального страхування.

Платнику залишається лише перевірити й підтвердити дані в онлайн-кабінеті, що значно спрощує виконання податкового обов'язку. Подібні моделі сприяють зменшенню помилок, підвищенню рівня добровільного декларування та зменшенню адміністративного навантаження як на фіскальні органи, так і на громадян.

Суттєве значення має цифровізація процесів, яка включає інтеграцію податкових реєстрів, електронну ідентифікацію платника, автоматичне оновлення інформації про доходи та відрахування. У цьому контексті важливим інструментом є впровадження інформаційних платформ, що дозволяють фізичним особам у режимі реального часу відслідковувати стан своїх податкових зобов'язань, отримувати консультації та сплачувати податки онлайн. Така інтеграція посилює прозорість системи оподаткування та знижує рівень податкового навантаження в суб'єктивному сприйнятті платників.

Практична реалізація зазначених підходів забезпечується застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення та цифрових сервісів податкового адміністрування. Зокрема, в Естонії ключову роль відіграє платформа e-Tax/e-Customs (e-MTA), інтегрована з національною системою електронної ідентифікації X-Road, що забезпечує автоматичний обмін даними між податковою адміністрацією, роботодавцями, банківськими установами та фондами соціального страхування. У Данії функціонує система SKAT TastSelv, яка дозволяє формувати та коригувати попередньо заповнені декларації фізичних осіб на основі централізованих реєстрів доходів. Аналогічно, у Новій Зеландії використовується цифрова платформа myIR (Inland Revenue), що забезпечує автоматичний облік доходів, податкових кредитів і соціальних відрахувань без необхідності подання класичної декларації для більшості платників. Використання таких програмних продуктів дозволяє перейти від декларативної до сервісно-орієнтованої моделі оподаткування доходів, у якій податкові органи виконують функцію інтегратора даних та контролера коректності розрахунків, а не лише адміністратора податкових платежів [11].

Важливою складовою сучасного адміністрування є також участь держав у глобальних ініціативах з обміну фінансовою інформацією. Так, приєднання до Стандарту автоматичного обміну інформацією (CRS) дозволяє податковим органам отримувати від іноземних фінансових установ дані про активи резидентів за кордоном. Це дає змогу виявляти ухилення від оподаткування, знижувати рівень тінізації доходів та забезпечувати більш справедливий розподіл податкового навантаження. Отже, організаційно-методичні інструменти, поєднані з цифровими технологіями та міжнародною кооперацією, виступають ключовими чинниками ефективності податкових систем розвинених держав.

Отже, зарубіжний досвід свідчить про ефективність прогресивного оподаткування доходів для забезпечення соціальної рівноваги, проте такий аспект вимагає розвинутої інфраструктури адміністрування. Для України корисними є уроки зарубіжних країн, які проводили податкові реформи в перехідній економіці. В цьому ракурсі відзначимо досвід Польщі та країн Балтії щодо поєднання помірних ставок з розширенням бази оподаткування і боротьбою з ухиленнями. Не менш важливим є вивчення сучасних трендів – оподаткування нових видів доходів (цифрових активів, доходів від «фрілансу» в глобальній мережі тощо) і стимулювання добровільної сплати податків через зручні електронні сервіси.

РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

2.1. Аналіз динаміки та частки податку на доходи фізичних осіб у архітектурі фінансових ресурсів України

У сучасних умовах зростаючого бюджетного навантаження, спричиненого як повномасштабною війною, так і необхідністю економічної стабілізації та післявоєнної відбудови, ключове значення набуває ефективне адміністрування основних джерел доходів бюджету. Одним із таких джерел є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який не лише формує значну частку зведеного бюджету України, а й виконує важливу соціально-регулюючу функцію. З огляду на це, аналіз еволюції ПДФО є необхідним для оцінки фіскальної стійкості податкової системи та визначення потенціалу її трансформації. Упродовж останніх років ПДФО демонструє позитивну динаміку надходжень, що зумовлено як макроекономічними чинниками (інфляція, зростання фонду оплати праці), так і підвищенням ефективності адміністрування та частковою легалізацією трудових доходів. Крім того, податок відіграє важливу роль у зміцненні фінансової спроможності місцевого самоврядування, адже переважна частина його надходжень зараховується до бюджетів територіальних громад. У цьому контексті доцільним є поглиблений аналіз динаміки надходжень ПДФО до Зведеного бюджету України, його питомої ваги у структурі податкових надходжень та визначення загальних тенденцій у сучасних умовах.

Податок на доходи фізичних осіб посідає чільне місце в системі формування бюджетних ресурсів України. Протягом останнього десятиліття його надходження суттєво зросли [20], що зумовлено як інфляційним і реальним приростом фонду оплати праці, так і поступовим удосконаленням податкового адміністрування та зменшенням тінізації. З огляду на це, важливим є всебічний аналіз темпів змін і структурних тенденцій у надходженнях ПДФО, що дозволяє

глибше оцінити його значення для фіскальної стійкості держави та виявити динаміку податкового навантаження в різні фази економічного розвитку.

Аналіз динаміки надходжень податку на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України за період 2019 – 2024 років візуалізовано на рис. 2.1.

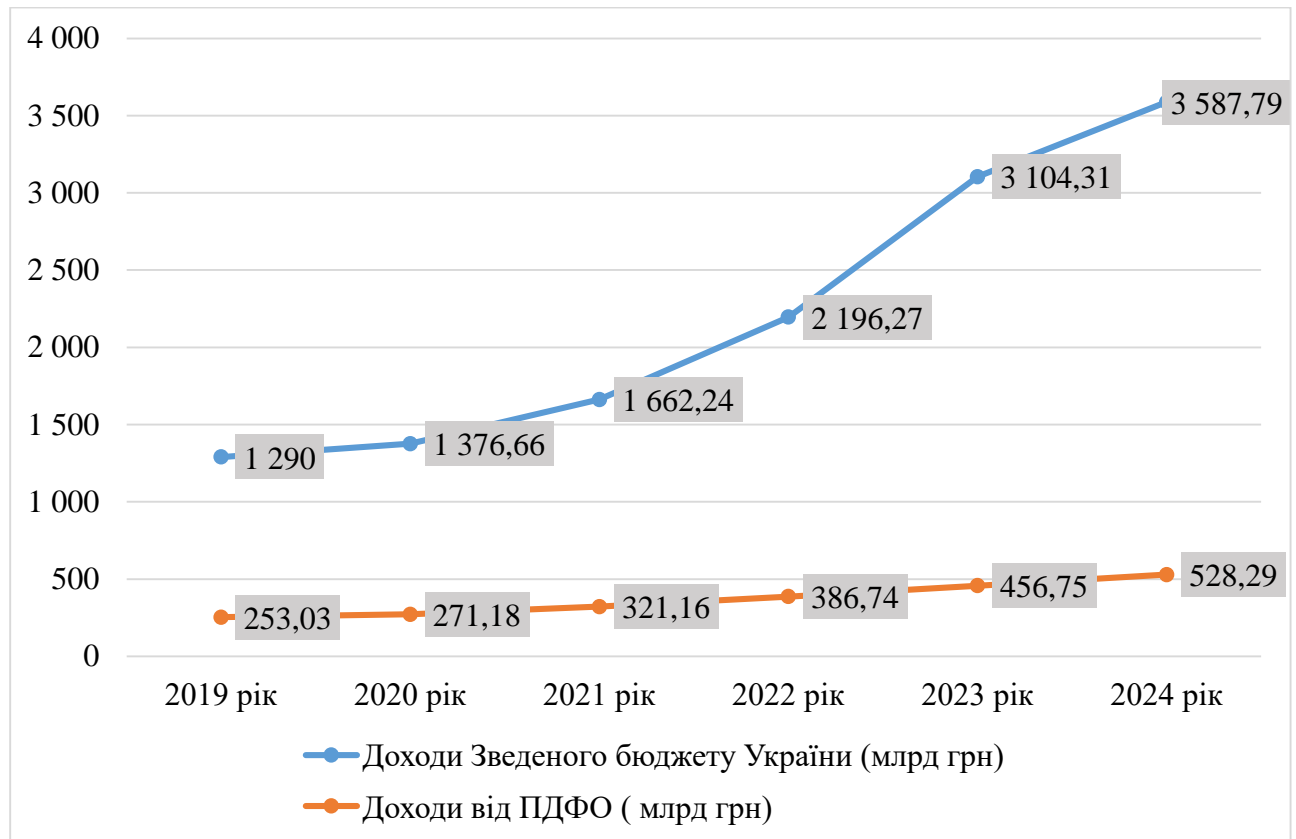

Рис. 2.1 Динаміка надходжень ПДФО до Зведеного бюджету України за 2019–2024 рр. [20]

Даний графік відображає динаміку надходжень податку на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України протягом шести років, тобто з 2019 по 2024 роки. Аналіз отриманих даних демонструє стабільне зростання обсягу коштів, що надходили до Зведеного бюджету від сплати цього податку.

У 2019–2024 роках надходження податку на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України демонстрували стабільну тенденцію до зростання — з 253 млрд грн у 2019 році до понад 528 млрд грн у 2024 році. Таке зростання обумовлювалося підвищенням номінальних доходів населення, інфляційними чинниками, а також покращенням адміністрування податку. Навіть попри

повномасштабну війну з 2022 року, обсяг надходжень ПДФО продовжував зростати, що свідчить про його високу стійкість як фіскального інструменту.

Доцільним є аналіз не лише абсолютної динаміки, а й питомої ваги ПДФО у структурі доходів Зведеного бюджету, що дозволяє оцінити його фіскальне значення у порівнянні з іншими джерелами надходжень (рис. 2.2).

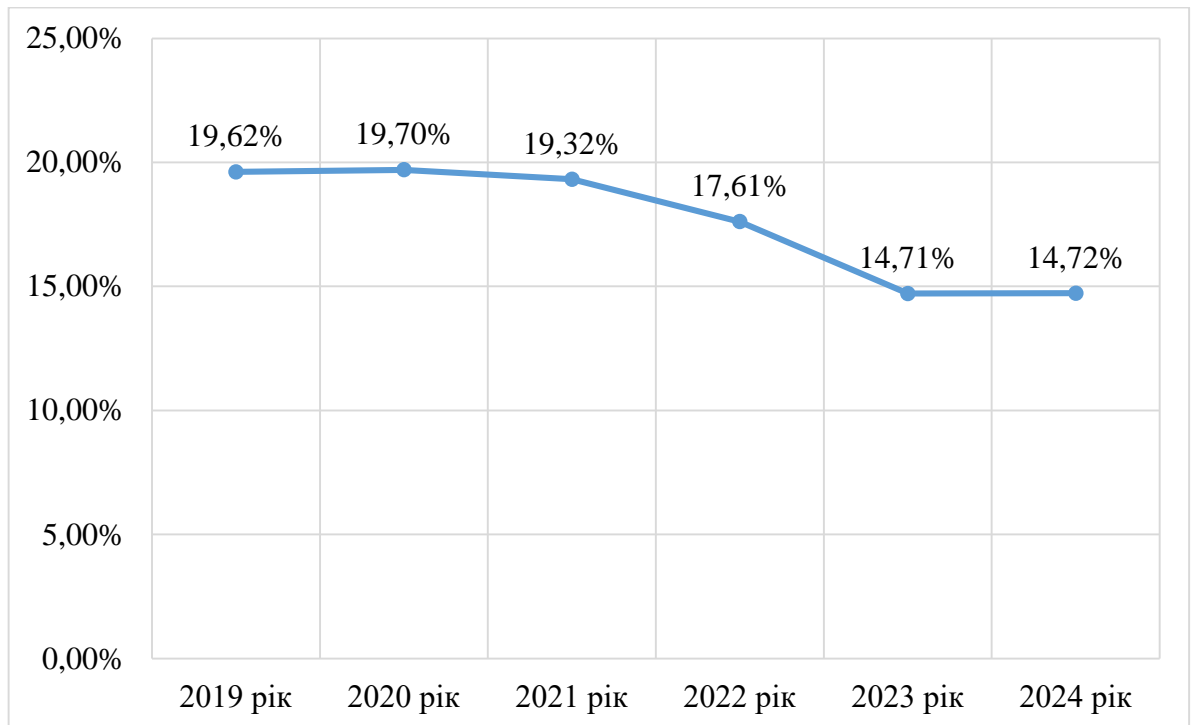

Рис. 2.2. Частка ПДФО у доходах Зведеного бюджету України у 2019–2024 рр., % [20]

Упродовж 2019–2024 років частка податку на доходи фізичних осіб у структурі доходів Зведеного бюджету України коливалась у межах 14,7–19,7%, демонструючи поступову тенденцію до зниження. У 2019 році ПДФО становив 19,62% доходів ЗБУ, а у 2020 році – 19,70%, що свідчить про стабільну вагу цього податку у фіскальній системі держави. Проте вже у 2021 році спостерігалось незначне зменшення частки до 19,32%, а у 2022 році – до 17,61%, що частково зумовлено зростанням інших джерел доходів, зокрема пов'язаних із воєнною економікою. Найбільш виразне зниження частки ПДФО зафіксовано у 2023 році – до 14,71%, і на аналогічному рівні вона утримується у 2024 році (14,72%). Незважаючи на абсолютне зростання надходжень ПДФО, його питома вага у

бюджеті скорочується, що може свідчити про переорієнтацію фіскальної системи на інші джерела доходів у період повномасштабної війни та надзвичайних потреб державного фінансування [31].

Отже, у 2019-2024 роках спостерігається послідовне та значне зростання надходжень від ПДФО до Зведеного бюджету України. Ця позитивна динаміка може бути зумовлена декількома факторами, такими як: збільшення доходів населення, вдосконалення механізму адміністрування податку, а також зміни у податковому законодавстві щодо оподаткування доходів фізичних осіб. Зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб є важливим індикатором для підтримки фінансової стабільності України в умовах воєнного стану, а також це дає можливості для фінансування державних і місцевих програм у непростий час для нашої країни.

Важливо зазначити, що обсяг надходжень від ПДФО залежить від ряду чинників, зокрема:

- «податкова політика державних органів влади у сфері справляння податку;
- рівень зайнятості населення в країні та кількість платників податку;
- масштаби тіньового сектору економіки та рівень декларування доходів;
- розмір мінімальної заробітної плати;
- рівень фінансової грамотності населення та відповідальності платників податку у сфері оподаткування» [22].

Водночас, висока інфляція у 2022 р. (26,6%) призвела до пропорційного збільшення номінального фонду оплати праці, з якого сплачується ПДФО. Хоча реальні доходи населення знизилися, номінальне зростання частково компенсувало втрати.

Слід наголосити, що у зв'язку з мобілізацією та воєнним станом, чисельність військових у 2022 р. зросла у декілька разів (лише в ЗСУ – з 261 тис. у 2021 р. до 700 тис. у 2022 р.). Відповідно, суттєво зросли видатки держави на грошове забезпечення військових – до 746 млрд грн у 2022 р., що у 5 разів перевищило рівень 2021 р. З цих виплат також сплачувався ПДФО (так званий

«військовий» ПДФО), який став вагомим джерелом доходів бюджету. За оцінками, у 2022 р. сумарно до бюджетів надійшло 111 млрд грн військового ПДФО – майже чверть усіх надходжень податку [25]. Таким чином, фактичне збільшення ПДФО забезпечили військові виплати.

Спостерігається чітка тенденція, що у зв'язку із початком повномасштабних військових дій грошове забезпечення військових збільшилося. До прикладу, якщо порівняти кількість надходжень від даного виду об'єкту оподаткування у 2020 році, який становив – 18235,09 млн грн та у 2024 році – 148149,25 млн грн, тобто надходження зросли у 8,2 рази, то як наслідок, це свідчить про те, що в умовах воєнного часу внесок військовослужбовців у формування дохідної частини бюджету суттєво зріс (рис. 2.3).

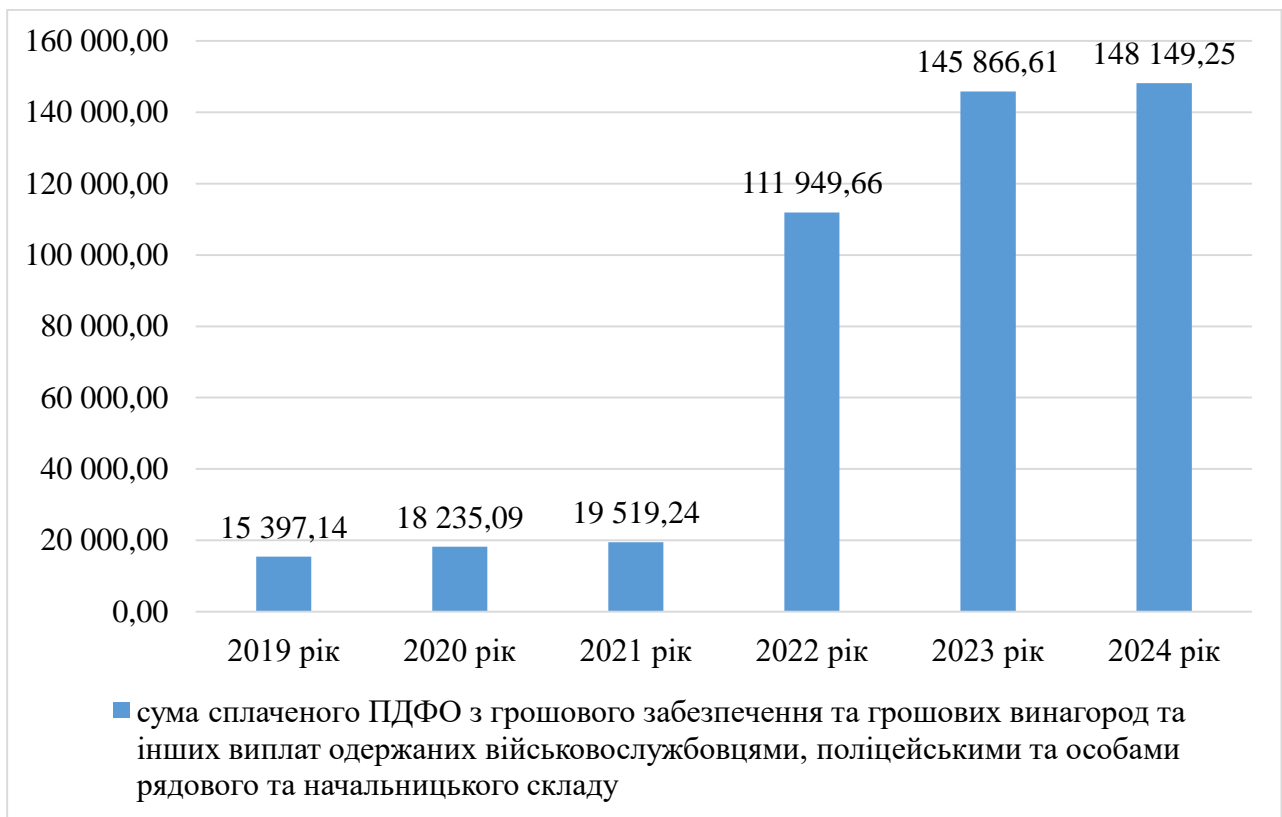

Рис. 2.3. Сума сплаченого ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачуються податковими агентами за період з 2019 по 2024 роки (млн грн) [20]

Архітектоніка надходжень ПДФО за джерелами доходів проявляється тим аспектом, що податок акумулюється з різних видів доходів громадян. Традиційно основна частка (понад 80%) припадає на податок із заробітної плати найманих працівників. Наприклад, у 2018–2021 рр. частка ПДФО із зарплат стабільно становила близько 84% від загальної суми податку. Інші складові – податок з доходів від підприємницької діяльності (фізичні особи на загальній системі), з пасивних доходів (відсотки, дивіденди), з продажу майна тощо – сумарно становили близько 15% надходжень. Але у 2022 році структура суттєво змінилася за рахунок «військового» компонента: надходження ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців зросли майже в 6 разів та склали 83,6 млрд грн до місцевих бюджетів (проти 14 млрд у 2021). Загалом з урахуванням держбюджету «військовий» ПДФО у 2022 р. досяг 111 млрд грн, що близько 26% усіх надходжень податку за рік. Відповідно, частка ПДФО із зарплат цивільного сектору впала з 84% до 73%, а частка військового компонента зростає з 3% до 20%. Такий аналітичний моніторинг свідчить, що про те, наскільки важливим для бюджетів став податок, сплачений із виплат захисникам України [31].

Оскільки з жовтня 2023 року було прийнято рішення повністю спрямовувати військовий ПДФО до державного бюджету на потреби оборони (замість зарахування до місцевих бюджетів), структура надходжень знову зазнає змін: місцеві бюджети в 2024 році втратили цю частку доходів, натомість держбюджет отримав додатковий ресурс на оборону. Протягом 2023 р. спостерігалося відповідне зниження частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті (до 15,7% за 4 міс. 2024 проти 24,4% у 2022) [33]. Це рішення підкреслює роль ПДФО як гнучкого інструменту фіскальної політики: в надзвичайних умовах його перерозподіл дозволив сконцентрувати кошти на військових видатках.

У 2018–2021 роках діяли норми Бюджетного кодексу України, запроваджені в ході фінансової децентралізації 2015 р., за якими 75% податку на доходи фізичних осіб зараховувалося до місцевих бюджетів, а 25% – до

державного. Ця пропорція розподілялася всередині місцевої ланки таким чином: 60% ПДФО отримували бюджети територіальних громад, 15% – обласні бюджети, а решта 25% надходила до державного бюджету. Такий порядок закріпив посилену роль ПДФО у доходах громад і забезпечив більшу фінансову самостійність місцевого самоврядування. Дійсно, податок на доходи фізичних осіб став формувати левову частку надходжень місцевих бюджетів після реформи [41].

Реформа децентралізації суттєво збільшила частку ПДФО, що залишається на місцях. Органи місцевої влади отримали мотивацію залучати новий бізнес та створювати робочі місця, щоб розширити базу оподаткування, адже близько 60% власних доходів громад становив саме ПДФО. В результаті податок на доходи став ключовим джерелом доходів місцевих бюджетів, фінансуючи освіту, охорону здоров'я, ЖКГ та інші послуги на місцях. Водночас адміністрування ПДФО як і раніше здійснюється податковими органами держави, але органи місцевого самоврядування тісно співпрацюють з ними, відстежуючи сплату податку за місцем знаходження підприємств та здійснюють моніторинг повноти надходжень. Міські, селищні та сільські ради тепер фактично контролюють ефективність використання коштів ПДФО, бо відповідають перед своїми громадами за якість послуг, профінансованих з цього податку.

Наприкінці 2020 р. законодавство було змінено з метою подальшої фінансової підтримки громад. Законом України №907-IX від 17.09.2020 були внесені зміни до ст. 64 БКУ, які збільшили норматив зарахування ПДФО до бюджетів територіальних громад з 60% до 64%, починаючи з бюджету 2022 року [3]. Отже, з 2022 р. частка місцевих бюджетів у ПДФО зросла до 79% (64% – громадам + 15% – областям), а частка держбюджету знизилася до 21%. Ці зміни відображають продовження реформи децентралізації, зокрема частка податку, що залишається у розпорядженні громад, закріплена на підвищеному рівні (64% замість 60%), аби забезпечити стабільні надходження на місцях. Законодавчо це було закріплено через зміну Бюджетного кодексу та щорічні норми у Законі про Державний бюджет України. У практичній площині за

2022 рік місцеві бюджети отримали значне зростання надходжень ПДФО навіть попри ризики воєнного періоду. Це було пов'язано з тим, що після повномасштабного вторгнення різко зросли видатки держави на грошове забезпечення військовослужбовців, з яких теж сплачується податок.

У процесі ухвалення Державного бюджету України 2025 року місцевому самоврядуванню вдалося відстояти частину своїх інтересів, було закладено виняткову норму, що зберігає за громадами 64% ПДФО і на 2025 р., водночас норма про зарахування всього «військового» ПДФО до державного бюджету продовжена в 2025 р. (на період дії воєнного стану) [13]. Таким чином, у першому півріччі 2025 р. ситуація залишається як у 2024 р.: звичайні надходження ПДФО розподіляються 79% на 21% на користь місцевих бюджетів, а податок із зарплат військових централізовано йде до держбюджету.

Таким чином, податок на доходи фізичних осіб упродовж останнього десятиліття не лише демонстрував стійке зростання в абсолютному вираженні, а й утвердився як один із ключових елементів доходної частини Зведеного бюджету України. Його питома вага свідчить про важливу фіскальну роль, хоча останні роки вказують на тенденцію до поступового зниження частки ПДФО у структурі бюджету через переорієнтацію фінансової системи на інші джерела в умовах війни. У структурному розрізі податок став основним фінансовим ресурсом для територіальних громад завдяки реформі децентралізації, яка закріпила за місцевими бюджетами значну частку надходжень. Поступове підвищення нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів із 60% до 64% (та 79% загалом із урахуванням обласного рівня) зміцнило фінансову автономію громад і стимулювало розвиток локальної економіки. Водночас виклики воєнного часу зумовили тимчасову централізацію частини податку: з 2023 року «військовий» компонент ПДФО спрямовується виключно до державного бюджету для забезпечення оборонних потреб. Це суттєво скоротило доходи органів місцевого самоврядування, актуалізувавши питання компенсацій, міжбюджетного вирівнювання та пошуку нових джерел наповнення місцевих бюджетів. У післявоєнний період доцільним є відновлення довоєнних пропорцій

зарахування ПДФО або впровадження гнучкіших моделей розподілу податку, що поєднують фіскальну ефективність з принципами децентралізації. Збереження і посилення ролі ПДФО як джерела фінансування громад є необхідною умовою для стабільного соціально-економічного розвитку регіонів України.

2.2. Компаративний моніторинг ефективності оподаткування доходів громадян в зарубіжних країнах

Для розуміння сучасних викликів і перспектив оподаткування доходів фізичних осіб корисно зіставити практичні тенденції в різних країнах. У цьому підрозділі здійснено компаративний моніторинг ключових показників та нововведень у сфері ПДФО в зарубіжних країнах, а також порівняння їх з українськими реаліями. Об'єктом зіставлення виступають такі аспекти: частка податку на доходи в структурі доходів бюджету, рівень податкового навантаження на фізичних осіб, актуальні реформаторські кроки (зміна ставок, введення нових податків або пільг), вплив глобальних трендів (таких як цифровізація економіки, пандемія COVID-19, військові ризики) на системи адміністрування ПДФО.

У більшості розвинених країн податки на доходи фізичних осіб є одним з головних джерел податкових надходжень. За даними ОЕСД, в середньому близько 24% податкових доходів припадає на індивідуальний прибутковий податок [17]. Для порівняння, в Україні у 2021 р. частка ПДФО (включно з військовим збором) у загальних податкових надходженнях становила приблизно 23%, що близьке до середньосвітових показників. Однак у розрізі країн існують значні диференціації:

1. У країнах з розвинутою системою соціального страхування та відносно вищими непрямими податками (наприклад, у Франції, Німеччині, Італії) питома

вага саме прибуткового податку з громадян може бути менша (10-15% доходів бюджету), адже значна частка припадає на соціальні внески і ПДВ.

2. У країнах англосаксонської моделі (США, Канада, Велика Британія, Австралія) ПДФО позиціонується як головний податок, зокрема у США, за федеральним бюджетом, близько 50% податкових надходжень – це податки з доходів фізичних осіб, а з урахуванням штатів – ще більше. У Канаді на рівні провінцій прибуткові податки теж домінують над, податками з продажів.

3. У країнах, що запровадили «плоскі» низькі ставки (деякі постсоціалістичні), адміністрування ПДФО може акумулювати до бюджету менше доходів. Наприклад, у Болгарії (10% плоска ставка) частка ПДФО у ВВП лише 3%, а у загальних доходах 7-8%.

Україна за цим показником займає проміжні позиції, зокрема у 2021 році надходження ПДФО становили 6,2% ВВП, що вище, ніж у багатьох країн-сусідів по Східній Європі, але нижче, ніж у країнах Скандинавії (де прибуткові податки разом з муніципальними можуть становити 12-15% ВВП). Це свідчить про достатню ефективність адміністрування ПДФО в Україні порівняно з її економічним рівнем, а також про потенціал підвищення (особливо за рахунок вищих доходів післявоєнного відновлення та більш прогресивної шкали).

Більшість європейських країн схиляється до такої системи оподаткування, котра заснована на принципі прогресивності «багатий платить більше». Згідно з даними за 2025 рік (рис. 2.4), найвищі максимальні ставки прибуткового податку серед країн-членів Європейського Союзу зафіксовані у Данії - 55,9%, Франції - 55,4% та Австрії - 55%, що є найбільш характерним для західноєвропейських держав. Натомість найнижчі ставки характерні для Болгарії та Румунії - 10%, а також Угорщини - 15%, які є країнами з історією посткомуністичних реформ. Якщо розглянути держави Південної Європи, як-от Греція, Кіпр, Мальта та Хорватія, то середній рівень їх ставок податку варіюється в межах від 35% до 44%.

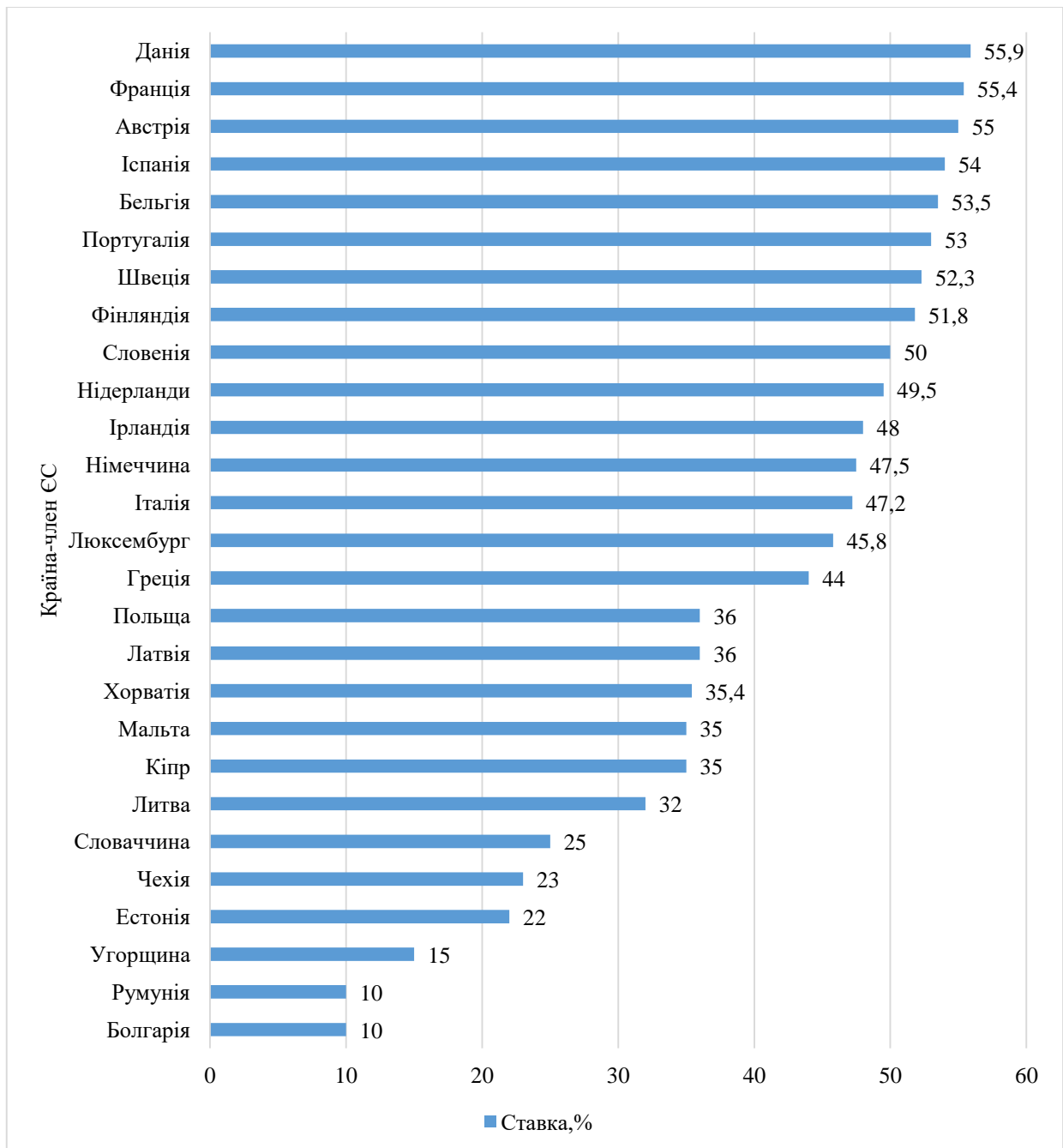

Рис. 2.4. Ставки ПДФО у країнах-членах Європейського Союзу станом на початок 2025 року [40, 48]

При цьому ефективність податкових ставок не обмежується лише їх номінальним значенням — критичним є поєднання розміру ставок із широтою бази оподаткування, наявністю винятків та механізмами податкового адміністрування. У Данії, наприклад, високий рівень довіри до податкової системи та ефективного адміністрування дають змогу забезпечити стабільно високі надходження без суттєвого податкового тиску на платників. Ставка понад 50%

супроводжується чітким розподілом витрат на соціальне забезпечення, що сприймається суспільством як обґрунтована.

Навпаки, в країнах із нижчими ставками, як-от Болгарія чи Угорщина, ефективність системи ПДФО часто компенсується широтою податкової бази, відсутністю численних пільг та спрощеним адмініструванням. Проте подібні моделі зазнають критики щодо обмеженої соціальної справедливості, оскільки низькі ставки не дозволяють ефективно перерозподіляти доходи. Таким чином, вибір оптимального рівня ставки ПДФО має базуватися на балансі між фіскальною ефективністю, економічною нейтральністю та соціальною доцільністю.

У податкових системах різних країн Європейського Союзу є багато спільних особливостей та характеристик в оподаткуванні доходів населення, оскільки вони опираються на універсальну систему оподаткування. Основними принципами цієї системи є:

- «платники податків розподіляються на резидентів та нерезидентів;
- базою оподаткування є загальний дохід фізичної особи;
- ставки оподаткування переважно є прогресивними;
- зниження податкових зобов'язань можливе за допомогою податкового кредиту;
- передбачені податкові пільги, які поділяються на постійні та тимчасові, це можуть бути податкові знижки та пільги для сімей із дітьми або без, по внесках у фонди соціального страхування або ж пенсійні фонди» [40].

Водночас, вважаємо за необхідне здійснити моніторинг актуальних прикладних аспектів в процесі трансформації систем адміністрування ПДФО зарубіжних країн для співставлення з українськими реаліями.

1. США (2022-2023). В рамках планів адміністрації президента Джо Байдена обговорювалося підвищення верхньої ставки ПДФО з 37% до 39,6%, а також запровадження мінімального податку для мультимільйонерів (так званого «Billionaire Minimum Income Tax» – 20% на загальний дохід сімей з статками

понад 100 млн дол США) [49]. Хоча такі ініціативи носять дискусійний характер, сам факт їх появи показує тренд на оподаткування багатства. Для української податкової політики такий контекст вартий уваги, оскільки наразі немає окремого податку на багатство, але обговорюється питання контролю за заможними громадянами (деофшоризація, оподаткування дорогого майна тощо).

2. У Польщі 2022 року проведено податкову реформу в рамках так званого «Польського ладу», зокрема знижено базову ставку з 17% до 12% та скасовано частину відрахувань з метою зменшення навантаження на середній клас. В Україні ставка і так знаходиться на невисокому рівні, тому такий крок не на часі; натомість Польща, як і Україна, звільнила від ПДФО молодих працівників віком до 26 років (Україна у 2020-21 рр. теж мала подібний законопроект, але він не був прийнятий) [26].

3. Естонія у 2020 році запровадила автоматичне зменшення неоподаткованого мінімуму для високих доходів: чим більша заробітна плата, тим менша пільга, а після певного порогу пільга скасовується. Це свого роду прихована прогресія при формально плоскій ставці. Україна могла б розглянути схожий інструмент, розширивши застосування податкової соціальної пільги на середній клас з поступовим її згортанням для більш заможних верств населення.

4. Уряд Туреччини у відповідь на високу інфляцію у 2022 році збільшив неоподатковуваний мінімум до рівня мінімальної зарплати, фактично звільнивши мінімальну оплату праці від прибуткового податку. Україна зараз оподатковує навіть мінімальну зарплату (хоча і з пільгою 50% прожиткового мінімуму), що виглядає менш соціально справедливо. В перспективі після стабілізації фіскальної політики можна було б розглянути кроки назустріч малозабезпеченим – наприклад, звільнення мінімальної зарплати від ПДФО, як це зробили Туреччина, Казахстан та інші країни.

5. У Японії після Другої світової війни була проведена масштабна фіскальна реформа, ініційована під егідою американської окупаційної адміністрації, за участю експерта Карла Шупа. Основні елементи реформи включали запровадження багатоступеневої прогресивної шкали прибуткового податку,

ліквідацію пільг для великих підприємств і впровадження єдиної структури адміністрування податків. Значна увага приділялася створенню прозорої та ефективної податкової адміністрації, що стало основою для стабільного розвитку японської економіки в післявоєнний період [47].

6. У Федеративній Республіці Німеччина після 1945 року податкову систему було реконструйовано у рамках моделі соціального ринкового господарства. Було збережено та трансформовано відновлювальні податки (Wiederaufbausteuer), які спрямовувалися на фінансування економічної реабілітації та відновлення інфраструктури. Паралельно з цим у податковому законодавстві впроваджувалися принципи горизонтальної та вертикальної справедливості, що заклало підвалини для довготривалої довіри до податкової системи.

7. У Південній Кореї після війни (1950–1953 рр.) податкова реформа стала одним з ключових інструментів економічної стратегії держави. Уряд сконцентрував зусилля на створенні гнучкої, але справедливої системи прибуткового оподаткування, яка передбачала прогресивність ставок і водночас створення стимулів для інвестицій у стратегічні галузі. Успішне адміністрування податків супроводжувалося інституційним зміцненням податкової служби та розширенням бази оподаткування, що забезпечило фінансову стійкість державного сектору протягом наступних десятиліть [50].

Глобальна цифровізація зумовила появу нових викликів у сфері оподаткування, зокрема щодо доходів, отриманих від онлайн-діяльності (фріланс, IT-послуги, контент-мейкінг), а також прибутків від операцій з криптовалютами та іншими цифровими активами. Станом на сьогодні більшість країн перебувають на етапі формування відповідної податкової політики. Деякі держави, як-от Португалія, на певний період утримувалися від оподаткування доходів, отриманих від криптовалют, з метою залучення цифрового бізнесу та інвесторів. Проте у світовій практиці спостерігається тенденція до нормативного врегулювання цього питання. Зокрема, у Німеччині, США та Австралії криптовалюти вже тривалий час розглядаються як інвестиційні активи, а

прибуток від їх продажу підлягає оподаткуванню як капіталовий приріст. Із 2023 року подібні зміни впроваджено й у Португалії, де запроваджено 28% податок на дохід від операцій з криптовалютою, якщо актив утримувався менше одного року.

В Україні спеціальні податкові норми щодо криптовалют поки що не закріплені в Податковому кодексі. Водночас існують законодавчі ініціативи щодо оподаткування доходів від віртуальних активів за пільговою ставкою 5%. Очевидно, що з урахуванням глобальних трендів та зростання частки таких доходів питання їх регулювання в Україні стане актуальним найближчим часом.

У сфері оподаткування ІТ-сектору та фрілансерів Україна впровадила спеціальний правовий режим «Дія City», який передбачає застосування пільгової ставки оподаткування – 5% податку на дохід плюс військовий збір. Таким чином, було створено окремий преференційний механізм оподаткування певних категорій доходів. Це відрізняється від практики більшості країн, де фахівці ІТ-сфери сплачують податки на загальних підставах як фізичні особи або через корпоративні структури. Досвід «Дія City» є унікальним для України й вимагає оцінки з точки зору фіскальних наслідків, впливу на розвиток ІТ-індустрії та економічної ефективності [23].

Вплив війни та кризових явищ на практики оподаткування доходів фізичних осіб також заслуговує на увагу. В умовах повномасштабної війни Україна, як і багато держав у періоди великих потрясінь, використовує податкові інструменти для мобілізації ресурсів на оборонні потреби. Історичні приклади демонструють схожі підходи: у період Другої світової війни США запровадили так званий «Victory tax», а Німеччина після війни – відновлювальний податок. В Україні з 2014 року діє військовий збір у розмірі 1,5%, який, хоча і планувався як тимчасовий, фактично набув постійного характеру. У 2023 році податкові надходження від грошового забезпечення військовослужбовців були централізовано спрямовані до державного бюджету [49].

У повоєнний період постане дилема: чи варто зберігати військовий збір як окремий податок (наприклад, для цільового фінансування відбудови країни), чи

інтегрувати його до загальної системи ПДФО, збільшивши базову ставку. Міжнародний досвід свідчить, що тимчасові податкові заходи часто стають постійними – прикладом є солідарний податок у Німеччині, який діє з 1991 року. Ймовірно, в Україні військовий збір залишиться у системі оподаткування, можливо, як компонент прогресивної ставки для високих доходів.

Узагальнюючи результати компаративного аналізу, варто зазначити, що система оподаткування доходів в Україні рухається у руслі світових тенденцій, однак із певним відставанням. Поточна ставка ПДФО є низькою і має пропорційний характер, тоді як у більшості країн запроваджено прогресивну шкалу оподаткування та розширено обсяг податкових пільг. Адміністрування ПДФО в Україні, попри виклики, залишається відносно ефективним у частині збору надходжень, однак потребує модернізації з урахуванням цифрових трансформацій. Вивчення міжнародного досвіду є доцільним для формування напрямів реформування системи ПДФО. Впровадження найкращих практик дозволить підвищити фіскальну ефективність, не створюючи надмірного податкового навантаження.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ТА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Діагностика кращих світових практик оподаткування доходів фізичних осіб в контексті цифровізації

Стрімкий розвиток інформаційних технологій докорінно змінює підходи до функціонування податкових систем. Цифровізація у сфері оподаткування охоплює як впровадження нових інструментів адміністрування (електронні сервіси, обробка великих даних, автоматизація перевірок), так і появу нових об'єктів оподаткування (цифрові активи, електронна комерція). Одним із найпомітніших досягнень багатьох країн стало впровадження систем електронного декларування доходів громадян. Уже понад 30 країн ОЕСД більшою мірою перейшли на електронний формат подання декларацій з податку на доходи громадян. У Естонії більше 95% фізичних осіб подають декларації онлайн, причому система максимально автоматизована – платник лише підтверджує свої реєстраційні дані. У Данії і Швеції практикується опція «pre-filling» – попереднє заповнення декларацій, податкова служба завдяки отриманню інформації від роботодавців, банків інших установ готує проект декларації, який платник може поправити чи погодити. Це суттєво полегшує процес для громадян і підвищує рівень виконання зобов'язань. В Австралії досягненням є оптимізація часу на заповнення декларації до декількох хвилин завдяки цифровим сервісам і технологіям.

В Україні система електронного декларування для громадян лише набирає популярності. Електронний кабінет платника та можливість подати декларацію онлайн існують кілька років, але масового використання поки не спостерігається, оскільки декларують доходи тільки окремі категорії (підприємці, інвестори), а наймані працівники не повинні подавати річних декларацій. Однак досвід інших країн може бути корисним, наприклад, для запровадження спрощеного

декларування додаткових доходів [37]. Практично ситуація проявляється, що громадянин отримував протягом року доходи з-за кордону або здавав майно в оренду, за податковими наслідками чого замість складного паперового звіту він може отримати електронне повідомлення з пропозицією задекларувати доходи онлайн, з уже заповненими сумами (якщо банк/податковий агент повідомив про виплати). Такі кроки підвищують добровільність і повноту сплати.

Кращі податкові адміністрації світу, фактично, змагаються у створенні зручних і доступних сервісів. Новозеландський податковий портал вважається одним з найбільш дружніх до користувача. У Сінгапурі та Південній Кореї функціонують мобільні додатки, що дозволяють сплатити податок кількома кліками, переглянути історію платежів, отримати консультацію чат-бота. У багатьох країнах впроваджено сервіс “в особистому кабінеті” – аналог українського порталу, але з ширшим функціоналом: наприклад, у Польщі через e-Urząd Skarbowy можна не лише подати декларацію, а й побачити свої дані з різних реєстрів, отримати довідки, подати звернення. Електронний кабінет платника ДПС України дає можливість фізичним особам переглянути свої об’єкти нерухомості, суми нарахованого податку на майно, подати декларацію про майновий стан, сплатити карткою податки. Додатковий імпульс дала державна платформа «Дія»: у ній реалізовано можливість сплати деяких податків ФОП, є відомості про доходи. Планується інтегрувати податкові сервіси, особливо актуальним є проект «Е-податки» (E-Taxes), який має об’єднати всі процеси взаємодії платників і податкової інституції в єдиному цифровому середовищі. На сайті ДПС України вже можна знайти повідомлення: «Плани ДПС амбітні: запускаємо е-податки, е-РРО, е-Акциз». Такий контекст диверсифікує цифрові можливості оподаткування доходів громадян [49, 50].

Сучасні податкові інституції перетворюються на більш прогресивні установи («data-driven organizations»), керовані даними. Обробка великих масивів інформації про платників дозволяє краще контролювати повноту сплати та виявляти ризикові операції. Вже зараз близько 75% податкових служб мають комплексну стратегію управління даними, а 85% регулярно оцінюють якість

даних. У сфері ПДФО це проявляється, приміром, у відстеженні отримання громадянами дороговартісних послуг чи покупок і зіставленні з їх офіційними доходами. У країнах з високою культурою даних (США, Канада, Великобританія) податкові органи аналізують банківські транзакції, звіти про рух коштів, інформацію про активи (нерухомість, транспортні засоби) і можуть автоматично ініціювати перевірку або запит до громадянина, якщо його витрати явно не відповідають задекларованим доходам [15].

В Україні, де тінізація доходів має домінуючі риси, використання аналітики великих даних могло б істотно підвищити адміністрування ПДФО. Впровадження непрямих методів контролю доходів (які успішно працюють у західних країнах) передбачає створення профілів платників: якщо людина систематично витрачає значні кошти (купує нерухомість, розраховується великими сумами карткою), але офіційно не отримує таких доходів – податкова може нарахувати їй податкові зобов'язання. На практиці це потребує законодавчих змін, але технічно вже стає можливим, оскільки банківська система України достатньо розвинута, багато платежів – безготівкові, діють реєстри нерухомості, транспортних засобів. Об'єднавши ці дані та застосувавши алгоритми аналізу, ДПС могла б генерувати достовірні оцінки прихованих доходів [44].

Втім, застосування Big Data підходів має враховувати баланс з правами платників. OECD рекомендує приділяти велику увагу конфіденційності даних та кібербезпеці, адже витік персональної інформації може підірвати довіру до податкової системи. Більшість податкових органів впровадили посади офіцерів з питань захисту даних та системи моніторингу несанкціонованого доступу.

Сучасний етап цифрової трансформації систем оподаткування характеризується активним упровадженням технологій штучного інтелекту (ШІ) з метою підвищення ефективності адміністрування податків. Зокрема, методи машинного навчання застосовуються для прогнозування податкових надходжень, моделювання ризиків несплати податків та оптимізації процесу відбору платників для проведення перевірок. Крім того, чат-боти на основі ШІ

дедалі активніше використовуються для консультування платників податків – прикладом є чат-бот «Carina» в Іспанії, який забезпечує автоматизовані відповіді на запитання громадян щодо подання податкових декларацій.

У сфері податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) потенціал ШІ полягає в можливості автоматичного виявлення невідповідностей у поданих деклараціях, виявлення аномальних профілів платників шляхом порівняння з типовими моделями, а також прогнозування випадків ухилення від оподаткування. Такі технології вже проходять етап експериментального впровадження в окремих країнах, наприклад, у Великій Британії та Канаді застосовується предиктивна аналітика, яка на основі поведінкових даних імовірних порушників ініціює попереджувальні комунікації [28].

В Україні впровадження цифрових технологій в адміністрування ПДФО перебуває на початковому етапі. У 2021 році було оголошено про створення у структурі Державної податкової служби (ДПС) єдиної платформи обробки податкової інформації з елементами штучного інтелекту, однак станом на 2024 рік публічні результати функціонування цього рішення залишаються обмеженими. У межах міжнародної технічної допомоги, зокрема за підтримки Міжнародного валютного фонду (IMF) та Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), розробляються та тестуються автоматизовані системи управління ризиками, зокрема система RISK, яка наразі використовується для адміністрування ПДВ і має потенціал поширення на сегмент ПДФО, особливо серед фізичних осіб — підприємців.

Окрему проблему становлять доходи громадян від участі у глобальній цифровій економіці. Зокрема, дедалі більше резидентів України отримують доходи через іноземні цифрові платформи (YouTube, Facebook, Etsy, Upwork тощо) у формі гонорарів, роялті, продажів або фриланс-послуг. В умовах відсутності прямого контролю над іноземними платіжними системами національні податкові органи обмежені в можливості належного обліку таких доходів. На рівні Європейського Союзу у 2023 році набрала чинності Директива DAC7, яка зобов'язує цифрові платформи звітувати перед податковими

органами про доходи користувачів. Аналогічні регуляторні вимоги у вигляді форми 1099-K функціонують у США. Для України актуальним є поступове приєднання до міжнародних податкових ініціатив, зокрема, до Common Reporting Standard (CRS) та механізмів автоматичного обміну податковою інформацією, що дасть змогу посилити фіскальний контроль над доходами українських громадян за кордоном.

У провідних країнах також активно впроваджуються так звані податки на цифрові послуги (Digital Services Taxes), основною метою яких є оподаткування транснаціональних корпорацій, таких як Google, Amazon, Meta. Хоча цей інструмент переважно стосується корпоративного оподаткування, він свідчить про загальну тенденцію до дедалі глибшого врегулювання цифрової економіки, яка раніше перебувала поза межами оподаткування [39].

З метою кращого розуміння сучасних підходів до цифровізації адміністрування податку на доходи фізичних осіб доцільно проаналізувати найбільш популярні електронні сервіси, впроваджені в розвинених країнах (рис. 3.1).

На рисунку представлено приклади цифрових сервісів, що використовуються у провідних країнах світу для адміністрування ПДФО. Серед них популяризовані інтелектуальні платформи для подання декларацій, системи автоматичного аналізу ризиків, чат-боти для консультацій, а також інструменти для передбачення ухилень. Наприклад, у США застосовуються системи прогнозування шахрайства, у Німеччині – аналітика великих даних, а в Іспанії діє чат-бот «Carina» [49].

Ці технології демонструють високий рівень автоматизації та персоналізації фіскального контролю, що може бути корисним орієнтиром для подальшого вдосконалення української системи.

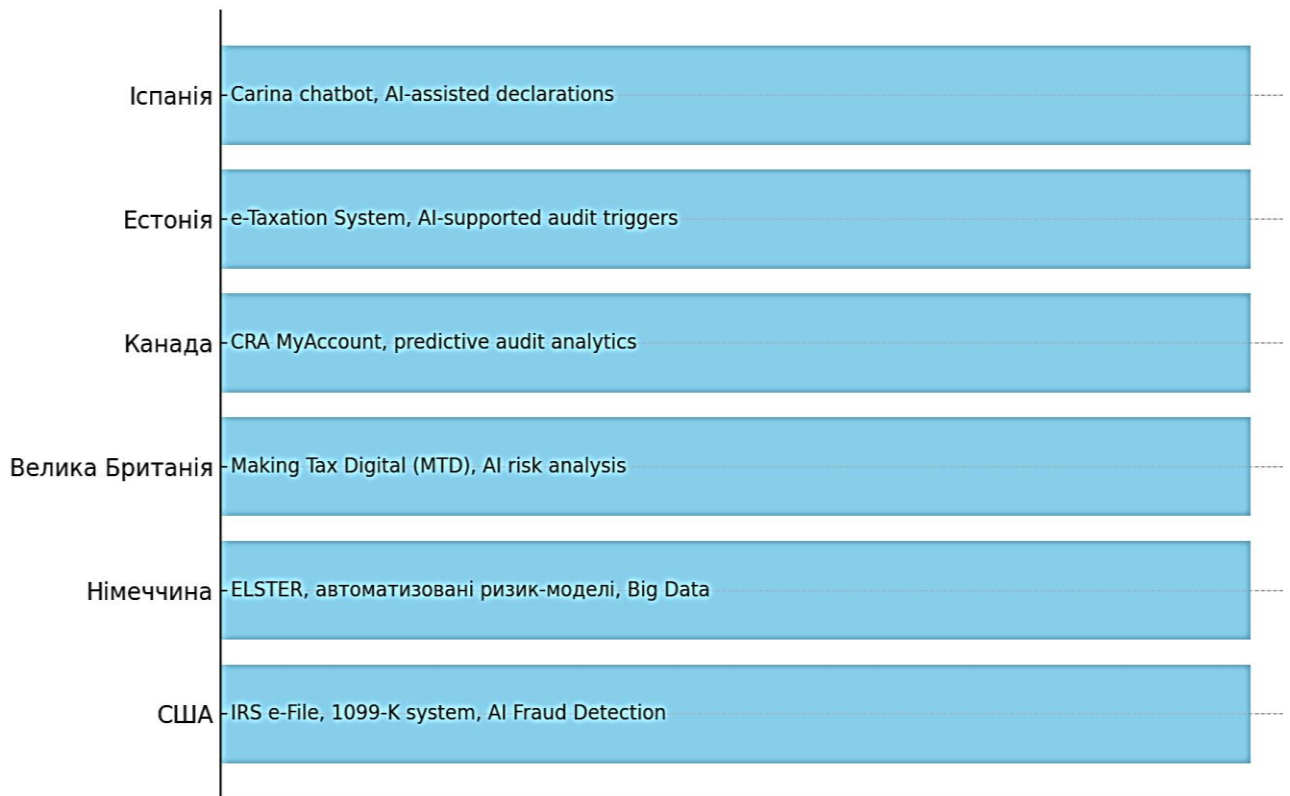

Рис. 3.1. Популяризовані цифрові сервіси адміністрування податку на доходи фізичних осіб в розвинених країнах [49, 50]

Застосування цифрових технологій справляє позитивний вплив як на зручність добровільного декларування доходів, так і на зниження рівня тінізації економіки. Зокрема, впровадження програмних реєстраторів розрахункових операцій (РРО) забезпечило передачу інформації про розрахункові операції в режимі реального часу до Державної податкової служби, що значно підвищило ефективність контролю за обсягами готівкової виручки та, відповідно, за неофіційною оплатою праці [2]. Запуск електронних акцизних марок для алкогольних та тютюнових виробів також сприяє підвищенню прозорості обігу підакцизних товарів і пов'язаної з ними грошової готівки. У підсумку, формування цифрової податкової екосистеми розглядається як один із ключових напрямів модернізації адміністрування податку на доходи фізичних осіб та забезпечення стійкості дохідної частини бюджету.

Аналіз кращих міжнародних практик цифровізації податкового адміністрування дає змогу виокремити низку спільних характеристик:

максимальний перехід взаємодії між платником податків і фіскальним органом у цифровий формат; проактивне використання даних з різних джерел для контролю достовірності інформації про доходи; автоматизація процесів податкового декларування, обробки та перевірки; забезпечення високого рівня кібербезпеки та захисту персональних даних. Упровадження таких підходів сприяє зростанню податкових надходжень та зниженню рівня ухилення від сплати податків [1]. Для України цифровізація фіскальних інструментів є вкрай актуальною, адже тіньовий сектор тривалий час залишається суттєвим викликом для формування повноцінної доходної бази. Інтеграція сучасних ІТ-рішень дозволяє суттєво підвищити ефективність податкового контролю без збільшення фіскального тиску на добросовісних платників.

Уже сьогодні в Україні спостерігаються позитивні тенденції: протягом останніх років обсяги надходжень податку на доходи фізичних осіб значно зросли, зокрема завдяки впровадженню електронних сервісів та міжвідомчому обміну даними (наприклад, з реєстром Міністерства юстиції України щодо угод купівлі-продажу нерухомості, що дає змогу виявляти випадки ухилення від сплати ПДФО) [24]. У перспективі, за умови побудови сучасної ІТ-інфраструктури Державної податкової служби, можна очікувати на більш повну детінізацію доходів і ринку праці. Зарубіжний досвід у цьому контексті слугує своєрідною «дорожньою картою» для України: уникаючи чужих помилок та адаптуючи успішні практики, національна система оподаткування доходів фізичних осіб здатна стати більш ефективною, водночас мінімізуючи адміністративне навантаження на платників.

3.2. Напрями реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні в умовах ризиків воєнного та повоєнного періоду

Сучасні виклики, що постали перед Україною (повномасштабна війна, економічна криза, необхідність післявоєнного відновлення) зумовлюють потребу в суттєвому оновленні податкової політики, зокрема в частині оподаткування доходів фізичних осіб. На підставі проведеного аналізу національного контексту та міжнародного досвіду доцільно сформулювати комплекс напрямів реформування ПДФО (рис. 3.2), орієнтованих на підвищення фіскальної ефективності, посилення соціальної справедливості та стимулювання економічного зростання в умовах воєнного стану та післявоєнного розвитку.

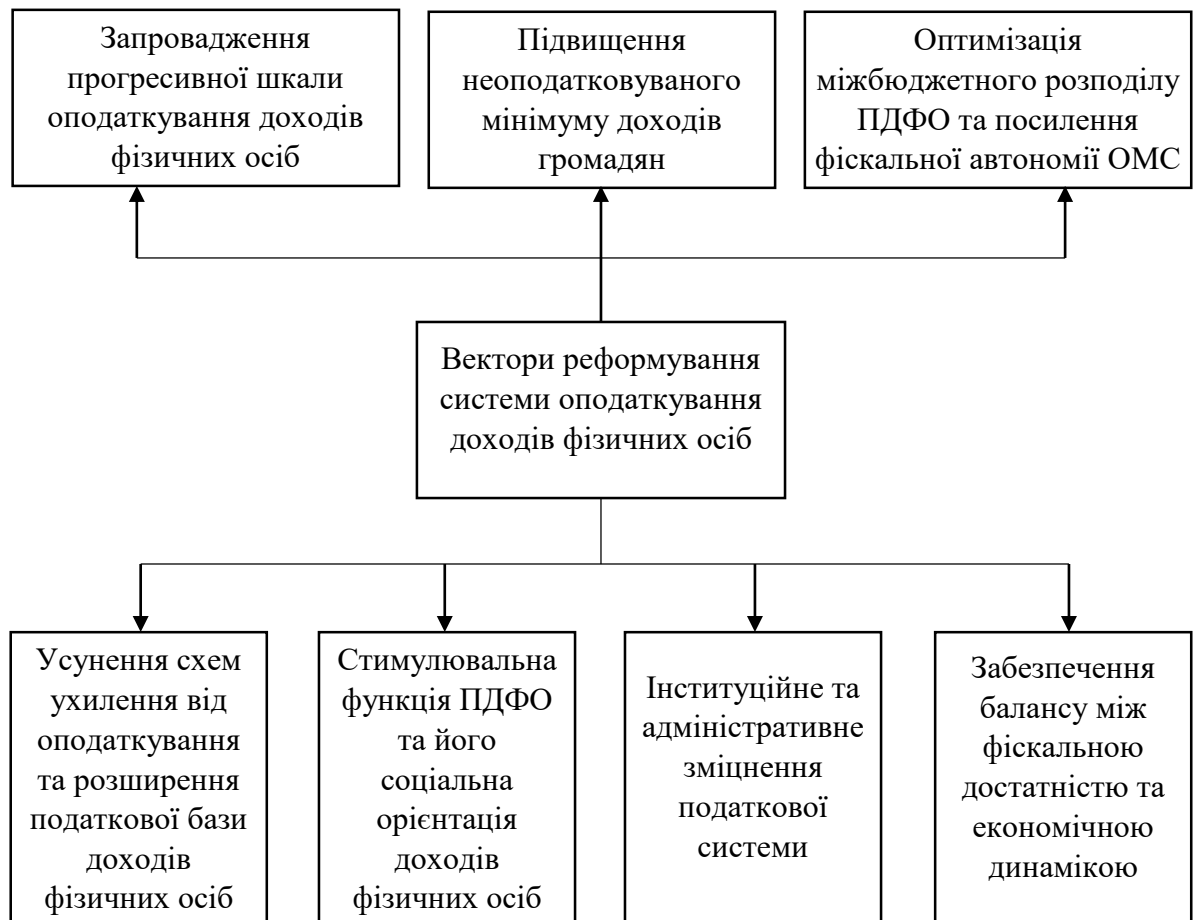

Рис. 3.2. Групування векторів реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні [8, 14, 37]

З метою досягнення соціальної справедливості, підвищення фіскальної ефективності та забезпечення стійкого економічного розвитку, реформування податку на доходи фізичних осіб в Україні доцільно здійснювати на основі комплексного висвітлення та реалізації семи стратегічних векторів.

1. Запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб. Одним із пріоритетних напрямів є перехід від пропорційної до прогресивної моделі оподаткування, згідно з якою більш високі доходи оподатковуються за вищими ставками. Такий підхід передбачений у «Національній стратегії доходів до 2030 року», де окреслено мету «відновлення прогресивної шкали ставок ПДФО» [30]. Очікується, що прогресивна шкала забезпечить більш справедливий розподіл податкового навантаження та сприятиме зростанню надходжень до бюджету. Доцільною видається модель з трьох-чотирьох ступенів: збереження базової ставки 18% для середніх доходів, запровадження нижчої ставки (10–12%) для низьких доходів та встановлення вищих ставок — наприклад, 25% для доходів, що перевищують 10 мінімальних зарплат на місяць, та 30% — для доходів понад 50 мінімальних зарплат. Така система сприятиме мобілізації додаткових бюджетних ресурсів. За оцінками експертів, введення двох додаткових ставок може забезпечити приріст надходжень на рівні 0,5–1% ВВП щороку [35]. Водночас важливо вирішити питання інтеграції військового збору до структури ПДФО з метою спрощення адміністрування його доцільно об'єднати з основним податком, залишивши при цьому цільовий характер частини надходжень (наприклад, спрямування на оборону чи відбудову через спеціальні фонди).

Запровадження прогресії має здійснюватися поетапно, з урахуванням стану економіки та соціально-економічних ризиків. На перехідному етапі можливе введення поміркованої диференціації (наприклад, 18% та 22%) з подальшим розширенням діапазону ставок. Важливим супутнім заходом має стати посилення податкового контролю за допомогою цифрових інструментів та боротьба з ухиленням через використання офшорних юрисдикцій.

2. Підвищення неоподаткованого мінімуму доходів громадян. В Україні відсутній загальний неоподатковуваний мінімум, оскільки чинна податкова соціальна пільга застосовується лише до обмеженого кола платників і є незначною за обсягом (приблизно 1600 грн на місяць у 2024 році). У цьому контексті доцільним є впровадження загального неоподаткованого мінімуму доходу для всіх фізичних осіб, розмір якого відповідав би прожитковому мінімуму або мінімальній заробітній платі. Наприклад, звільнення від оподаткування суми в межах мінімальної заробітної плати (6700 грн на місяць у 2024 році) дозволило б зменшити податкове навантаження на громадян з низькими доходами та знизити мотивацію до виплати заробітної плати «в конвертах» [39].

Водночас така ініціатива призведе до зменшення податкових надходжень, тому її слід реалізовувати паралельно з підвищенням ставок для високих доходів. Моніторинг сучасного прагматичного стану засвідчив, що звільнення мінімальної зарплати від оподаткування може зумовити втрату до 15–20% загального обсягу ПДФО. Однак ці втрати можуть бути компенсовані завдяки запровадженню підвищених ставок для заможних верств населення. В умовах повоєнного періоду це рішення також сприятиме зниженню рівня бідності та підтримці купівельної спроможності населення.

3. Оптимізація міжбюджетного розподілу ПДФО та посилення фіскальної автономії місцевого самоврядування. Розподіл надходжень від ПДФО між державним та місцевими бюджетами залишається предметом дискусії. Станом на 2024–2025 роки встановлено пропорцію 64% для місцевих бюджетів та 36% — для державного бюджету [46, с. 309]. У період воєнного стану центральний уряд централізував надходження від військового збору, що суттєво скоротило ресурсну базу територіальних громад. У перспективі доцільно переглянути принцип зарахування ПДФО та модифікувати його – замість чинної моделі «за місцем розташування роботодавця» впровадити механізм сплати податку «за податковою адресою платника». Такий підхід сприятиме вирівнюванню фінансової спроможності громад, особливо сільських і приміських, де проживає

значна частина населення. Це також стимулюватиме органи місцевого самоврядування до створення комфортних умов для проживання та підвищення соціальної відповідальності платників.

Альтернативним або проміжним рішенням може стати збереження чинного принципу розподілу з одночасним збільшенням частки ПДФО, що залишається в місцевих бюджетах, або запровадження механізмів муніципального надбавкового оподаткування (наприклад, у розмірі 1–2% від доходу). Такий інструмент широко використовується в європейських країнах і може слугувати джерелом фінансування розвитку громад за умови належної легітимації через місцеві рішення або референдуми.

4. Усунення схем ухилення від оподаткування та розширення податкової бази. Одним із ключових завдань у процесі реформування системи ПДФО є мінімізація масштабів тінізації доходів та ліквідація схем уникнення оподаткування. Для досягнення цієї мети доцільно впроваджувати комплекс заходів як регуляторного, так і технологічного характеру, які систематизовано наступним чином:

- Реформування спрощеної системи оподаткування для фізичних осіб-підприємців. В Україні поширеною практикою є оформлення найманих працівників як ФОП, які замість сплати ПДФО та ЄСВ у повному обсязі, застосовують пільгову ставку єдиного податку (5%) та сплачують мінімальний внесок на соціальне страхування [23]. Така модель призводить до недоотримання бюджетних надходжень і дисгармонізує конкурентне середовище на ринку праці. У повоєнний період очікується перегляд умов функціонування спрощеної системи оподаткування, зокрема, посилення вимог до її застосування та диференціація ставок залежно від обсягів доходів. Практика інших країн показала можливість застосування критеріїв «економічної залежності» (наприклад, у разі роботи з одним замовником або за перевищенням певного доходу), що зобов'язують особу оформити трудові відносини.

- Деофшоризація та контроль іноземних доходів. Значна частина заможних громадян України зберігає активи за кордоном або отримує доходи в

офшорних юрисдикціях без відповідного декларування. Для ефективного адміністрування таких доходів необхідним є повноцінне приєднання до міжнародних ініціатив, зокрема, системи автоматичного обміну фінансовою інформацією (CRS) та пакету BEPS. Це дозволить забезпечити фіскальний контроль за іноземними активами резидентів і зменшити обсяги капіталу, що виводиться з-під юрисдикції українського оподаткування.

– Оподаткування віртуальних активів. У сфері цифрової економіки одним із першочергових завдань є врегулювання податкового статусу операцій з криптовалютами. Запровадження окремого режиму оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами (наприклад, за зниженою ставкою 5% на початковому етапі легалізації, з подальшим переходом до основної ставки) сприятиме залученню цієї частини економіки до формальної сфери.

– Посилення відповідальності за виплату «тіньових» заробітних плат. Доцільно вдосконалити механізми виявлення неоформлених трудових відносин, розширити контрольні повноваження Державної служби України з питань праці, підвищити штрафи та відповідальність за порушення трудового законодавства. Також важливо впровадити широкомасштабні інформаційні кампанії, які інформуватимуть громадян про ризики та втрати, пов'язані з неофіційною зайнятістю.

– Використання непрямих методів податкового контролю. На прикладі зарубіжних юрисдикцій Україна може впровадити моніторинг витрат фізичних осіб для виявлення невідповідностей між офіційними доходами і споживанням. Такий підхід особливо ефективний для боротьби з прихованими доходами власників елітної нерухомості чи предметів розкоші. Поступове впровадження системи загального або цільового декларування активів також є актуальним – зокрема, для власників об'єктів нерухомості понад визначену площу чи автомобілів преміум-класу [45]. Це сприятиме охопленню податковим контролем осіб із високими фактичними доходами, які не відповідають задекларованим.

5. Стимулювальна функція ПДФО та його соціальна орієнтація. В умовах післявоєнного відновлення економіки ПДФО має використовуватись не лише як інструмент фіскального навантаження, а й як засіб соціально-економічного стимулювання. До потенційних заходів варто віднести такі:

- Податкові стимули для трудових мігрантів. У рамках політики реінтеграції українців, які виїхали за кордон, можливе тимчасове застосування знижених ставок ПДФО для нових резидентів упродовж перших років працевлаштування в Україні. Такий підхід успішно застосовувався в Португалії в межах спеціального режиму NHR.

- Пільги на інвестиції в післявоєнне відновлення. Запровадження можливості податкового кредиту або зменшення оподаткованого доходу на суму інвестицій у державні облігації, спеціальні фонди або інфраструктурні проекти дозволить стимулювати мобілізацію приватного капіталу на цілі відбудови.

- Розширення переліку податкових знижок. До чинного переліку витрат, за якими надається податкова знижка, варто включити витрати на медичні послуги, енергоефективні заходи (модернізацію житла), а також витрати, пов'язані з доглядом за дітьми та іншими членами сім'ї. Ці заходи матимуть подвійний ефект – зменшення фіскального навантаження та стимулювання відповідних секторів економіки [43].

6. Інституційне та адміністративне зміцнення податкової системи. Якісна реалізація реформи ПДФО потребує зміцнення інституційної спроможності податкових органів та оновлення підходів до адміністрування, а саме:

- Цифрова трансформація податкової служби. Необхідним є оснащення податкових органів сучасними технологічними інструментами (аналітика великих даних, алгоритми машинного навчання) та підвищення рівня цифрових компетенцій персоналу. Як свідчить досвід провідних країн, ефективність цифрової трансформації залежить від інтеграції технологій і людського капіталу.

- Регуляторна стабільність і прозорість. Податкове законодавство має бути передбачуваним і стабільним. З метою зниження регуляторної

невизначеності доцільно закріплювати ключові елементи ПДФО (структура ставок, пороги, пільги) у середньострокових стратегіях з чіткими графіками впровадження.

– Комунікація з платниками. Успішна реалізація реформи потребує належної інформаційної підтримки. Податкові органи мають забезпечити прозору, доступну та ефективну комунікацію зі всіма категоріями платників – через інформаційні кампанії, інтерактивні сервіси, консультаційні платформи. Особливо важливо роз'яснювати нові правила декларування, адміністрування та зміни у податкових пільгах [18].

7. Забезпечення балансу між фіскальною достатністю та економічною динамікою. Усі запропоновані напрями реформування ПДФО мають оцінюватися з позицій їх впливу на економічне зростання та фіскальну стійкість. Кінцева мета полягає у забезпеченні достатніх надходжень до бюджету для фінансування пріоритетних потреб держави, водночас не створюючи надмірного податкового навантаження, яке могло б стримувати економічну активність, інвестиції та зайнятість. У цьому контексті доцільно дотримуватися таких підходів:

– впроваджувати зміни в податковій політиці поетапно, надаючи економічним агентам час на адаптацію до нових умов;

– зберігати конкурентні елементи податкової системи, які стимулюють розвиток окремих галузей, зокрема ІТ-сектору, до моменту досягнення стабільності в цих сферах;

– забезпечувати постійний моніторинг ефективності запроваджених змін, зокрема прогресивної шкали оподаткування, з метою виявлення негативних наслідків (наприклад, зростання частки тіньових доходів або переміщення капіталу за кордон) та оперативного коригування параметрів податкової політики [12].

Таким чином, стратегічне бачення реформування ПДФО в Україні у воєнний та післявоєнний періоди має ґрунтуватися на трьох взаємопов'язаних принципах: справедливості, ефективності та модернізації. Справедливість

досягається через прогресивність оподаткування та захист соціально вразливих груп; ефективність – через протидію ухиленню, розширення податкової бази та посилення податкової дисципліни; модерність – через цифрову трансформацію адміністрування та адаптацію до новітніх економічних викликів. Вказані підходи відповідають кращим міжнародним практикам і водночас враховують національні особливості соціально-економічного середовища. Їх реалізація потребує політичної узгодженості, міжінституційної координації та суспільної підтримки, але є необхідною передумовою для формування стійкої, справедливої та прозорої системи оподаткування доходів громадян. Важливо констатувати, що реформування ПДФО має не лише фіскальну мету, а й суттєвий регулюючий потенціал – тобто здатність впливати на економічну поведінку суб'єктів, підтримувати соціальний добробут та забезпечувати справедливий розподіл податкового навантаження. Запропоновані кроки формують концептуальну основу для модернізації системи оподаткування доходів громадян в Україні у відповідності до викликів сучасного періоду.

ВИСНОВКИ

У межах проведеного дослідження було здійснено комплексний аналіз системи оподаткування доходів фізичних осіб (ПДФО) в Україні з урахуванням її фіскальної ролі, правових засад, практик адміністрування та зарубіжного досвіду. Основні висновки зводяться до наступних аспектів:

1. ПДФО є ключовим джерелом наповнення Зведеного бюджету України, формуючи понад 20% доходів у 2019–2021 рр. Податок виконує як фіскальну, так і соціально-регулюючу функції. Зростання надходжень у номінальному вираженні (з 75,2 млрд грн у 2014 р. до 349,8 млрд грн у 2021 р.) свідчить про підвищення ефективності його справляння. Навіть в умовах воєнної економіки у 2022 р. спостерігалось збільшення надходжень за рахунок інфляційного ефекту та зростання військових виплат, така зростаюча тенденція зберігалася у 2024–2025 рр.

2. Система оподаткування доходів фізичних осіб базується на єдиній ставці 18% та військовому зборі (5%), така модель забезпечує простоту адміністрування, проте обмежує гнучкість і не враховує платоспроможність платників. Бюджетний кодекс встановлює розподіл надходжень між державним та місцевими бюджетами, при цьому ПДФО є головним ресурсом фінансової спроможності територіальних громад. З жовтня 2023 р. військову частку ПДФО тимчасово централізовано перерозподілено, що створює потребу в компенсаторних механізмах для місцевого рівня.

3. Україна відрізняється від більшості розвинених країн відсутністю прогресивної шкали. У країнах ЄС, США, Канаді діє багатоступенева шкала з високими ставками для заможних верств населення та значними неоподатковуваними мінімумами. Українська модель з плоскою ставкою не повністю відповідає принципу соціальної справедливості. Утім, перехід до прогресії має бути поетапним, із врахуванням національних умов і конкурентоспроможності.

4. Попри позитивну динаміку надходжень, ПДФО втрачає частину потенціалу через тіньову економіку, «приховані» зарплати, використання ФОП-структур для мінімізації податків та недекларовані доходи. За оцінками, до 30% фонду оплати праці перебуває в тіні. Це вимагає посилення контролю, відповідальності, а також використання цифрових рішень і стимулів до добровільної сплати.

5. Цифровізація відкриває широкі можливості для модернізації адміністрування ПДФО. Впровадження електронних сервісів, автоматизованих декларацій, аналізу даних, участь у глобальному обміні інформацією (CRS) є критично важливими для повноти оподаткування. Паралельно необхідно гарантувати кібербезпеку та конфіденційність даних платників.

6. Реформування ПДФО має базуватися на синергії внутрішніх викликів (відбудова, соціальна справедливість) і зовнішніх зобов'язань (євроінтеграція). Ключові напрями реформ включають такі тренди:

- поступове введення прогресивної шкали ставок;
- підвищення неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- перегляд міжбюджетного розподілу ПДФО з урахуванням фіскального федералізму та децентралізму;
- протидія схемам мінімізації та розширення бази;
- стимулювання повернення трудових мігрантів і легалізації доходів;
- цифрова трансформація адміністрування ПДФО з урахуванням кращих світових практик тощо.

Ці заходи утворюють логічно узгоджений комплекс, здатний забезпечити справедливість, ефективність і адаптивність податкової системи до повоєнних реалій.

Підтверджується гіпотеза про необхідність реформування ПДФО на основі кращих зарубіжних практик та аналізу національних умов. Застосування прогресивного оподаткування, цифрових технологій і податкових стимулів може значно підвищити фіскальну продуктивність податку без створення надмірного тиску на легальний сектор економіки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання запропонованих рекомендацій законодавчими та виконавчими органами при розробці податкової політики. Статистичні дані, інфографіка й запропоновані пропозиції можуть стати основою для прогнозування доходів, оцінки ефективності інструментів адміністрування, а також бути використаними в освітньому процесі та подальших наукових розвідках.

Загалом, податок на доходи фізичних осіб повинен трансформуватися у гнучкий та справедливий інструмент соціально-економічного регулювання. Україна має всі передумови для того, щоб, опираючись на міжнародний досвід і власні потреби, модернізувати ПДФО, забезпечуючи фінансову стійкість та добробут громадян у середньо- й довгостроковій перспективі.

З огляду на виклики воєнного стану та потреби повоєнного відновлення, податок на доходи фізичних осіб має стати надійним інструментом мобілізації внутрішніх ресурсів без посилення фіскального тиску на добросовісних платників. Його реформування має бути стратегічним кроком на шляху до фінансової стійкості держави, справедливого розподілу податкового навантаження та стимулювання економічного зростання у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Божанова О. В., Петрова Л. В. Реформування податку з доходу фізичних осіб: сучасний стан та перспективи. *Економічний вісник*. 2020. № 2. С. 65-74.
2. Буркова Л.А., Архипенко С.В., Шепелюк В.А. Податок на доходи фізичних осіб та оподаткування суб'єктів господарювання як інструменти соціальної політики та сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.44>
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 №2456-VI/ Верховна Рада України. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Валігура Т. В. Науковий базис регулювання розподілу доходів у суспільстві. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць*. 2021. № 3-4 (280-281). С. 14-20.
5. Волохова І. С. Результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб. *Український економічний часопис*. 2023. Вип. 1. С. 5-10.
6. Волохова І.С. Формування доходів бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3. С. 10–15.
7. Галабурда А. С., Шевченко С. О. Податкова політика в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. 2022. Вип. 54. С. 123-130.
8. Гладченко Л., Славкова А. Оподаткування доходів фізичних осіб у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад. *Сталий розвиток економіки*. 2024. Вип. 3 (50). С. 27-36.
9. Гнидюк І.В., Уманець Л.В., Гончаренко Т.В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 279–285.
10. Головай Н. Податкова політика та особливості її реалізації в умовах воєнного часу. *Економічні горизонти*. 2023. № 3 (25). С. 16-22.

11. Головай Н., Бей С. Гармонізація податкової політики України в умовах євроінтеграції: виклики, можливості та перспективи. *Empirio* 1, № 2, 2024. С. 76-83. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.76-83>
12. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24 (2). С. 58-63.
13. Горин В.П., Була П.В., Черноус В.С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 23-31.
14. Дем'янишин В.Г., Ткачик Ф.П., Сіщук М.П. Прагматизм формування та посилення фіскального потенціалу місцевих бюджетів в Україні. *Економічний аналіз*. 2024. Том. 34, № 3. С. 274–285.
15. Десятнюк О. М., Птащенко О. В. Трансформації фінансового забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 1 (13). С. 362-371.
16. Десятнюк О.М., Ткачик Ф.П. Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 1 (66). С. 77-88.
17. Дмитрів В. І. Реалії оподаткування військовим збором в Україні. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. DOI: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa>
18. Дутова Н.В., Лесік Є.С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. *Економіка і організація управління*. 2019. Вип. 1. С. 43-52.
19. Євтушевська О., Лагодієнко Н., Іванченкова Л. Податкова політика як складова державного податкового менеджменту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 4. С. 32-37.
20. Звітність про виконання Зведеного бюджету України. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>

21. Ісаєва Н. К. Оподаткування в Україні в умовах воєнного стану: організаційно-правові питання. *Правова держава*. 2024. Вип. 35. С. 490-498.
22. Козюк В. В. і Кремезь А. С. Диференціація нерівності розподілу доходів населення України у воєнний і повоєнний період. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 64–71.
23. Кучеркова С.О. Окремі аспекти податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 6. С. 16–24.
24. Лободіна З.М. Шляхи посилення фіскальної та регулюючої функцій податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 1. С. 142–151.
25. Логвіновська С.І. Механізм справляння податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3101>
26. Мартинюк І. Податок на доходи фізичних осіб: фіскальні та соціальні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-60>
27. Масленніков Є., Коваленко К. Роль податків у забезпеченні фінансової стабільності держави в умовах дії воєнного стану. *Управління змінами та інновації*. 2025. Вип. 14. С. 81-87.
28. Мельник В. М. Напрями трансформації податкової системи України під час війни // Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди [електронний документ] : монографія / за ред. А. І. Крисоватого. 2024. С. 740-755.
29. Назаркевич І.Б., Підручняк К.П. Фіскальна роль податку на доходи фізичних осіб для економіки міста Львова. *Молодий вчений*. 2022. № 6. С. 109–113.
30. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030.pdf
31. Офіційний сайт: Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

32. Плани та звіти роботи. Державна податкова служба України. 2025. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/>
33. Поглиблення нерівності в доходах населення в умовах збройної агресії проти України. НІСД. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pohlyblennya-nerivnosti-v-dokhodakh-naselennya-v-umovakh-zbroynoyi>
34. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010р. № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
35. Прогресивне оподаткування: перспективи повернення до добре забутого. Укрінформ. 09.04.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3850313-progresivne-opodatкування-perspektivi-povernenna-do-dobre-zabutogo.html>
36. Семенченко А. В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів населення. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 51-56.
37. Сідельникова Л., Новосьолова О. Фіскальний потенціал оподаткування доходів фізичних осіб в системі державних фінансів. *Економіка та суспільство*, 2023. Вип. 57. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-79>
38. Сідельникова Л.П., Костіна Н.М. Податкова система : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2013. С. 604.
39. Сідельникова, Л. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-80>
40. Ткачик Ф.П., Валігура В.А., Дмитрів В.І. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/602>
41. Тоцька О., Дмитрук І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: загальнодержавний і регіональний вимір. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. 2023. № 1 (8). С. 30–39.

42. Тучак Т., Колокольна А. Цілі ефективного оподаткування доходів фізичних осіб як справедливого регулятора соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2022. 46. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2081>
43. Чижова Т.В. Податок на доходи фізичних осіб: вітчизняна практика та досвід Португалії. *Інклюзивна економіка*. 2024. №1(03). С.103–110.
44. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19-31.
45. Шулюк Б.С., Ткачик Ф.П. Бюджетна підтримка проєктів державно-приватного партнерства: реалії світової та української практики. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 378-385.
46. Юрчишена Л.В., Борачук В.І. Аналіз фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб та військового збору в місцевих бюджетах областей. *Бізнес Інформ*. 2023. № 10. С. 302–314.
47. Benedek D., Benítez J.C., Ear S. Progress of the Personal Income Tax in Emerging and Developing Countries. IMF Working Paper WP/22/20. International Monetary Fund. 2022. DOI: <https://10.5089/9781513587454>
48. Causa O. Income Redistribution through Taxes and Transfers across OECD Countries. OECD Economics Department Working Papers, No. 1397. 2022. DOI: <https://10.1787/bc7569c6-en>
49. Bakija J. The U.S. Individual Income Tax: Recent Evolution and Current Structure. *Journal of Economic Perspectives*, 2024. V. 38 (3), p. 33–58.
50. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Taxation and Inclusive Growth in Korea. OECD Publishing, Paris, 2021. DOI: <https://10.1787/7f8f8c4f-en>